

### 3 **METODOLOGIESE ORIËNTASIE**

#### 3.1 **Ontwikkelinge in die Praktiese Teologie**

In wese gesien vind ons die wortels van praktiese teologie reeds in die Nuwe Testament. In Handelingte word dit beklemtoon dat die werk van die Gees 'n voortsetting van God se handelingte deur mense is. (Heitink 1993:96)

Die 'liggaam van Christus' beeld en die kerklike strukture wat ontstaan het is maar twee voorbeelde van die vorm wat pastorale sorg aangeneem het. Die nabye wederkoms verwagting skep met verloop van tyd 'n krisis aangesien onmiddellike aardse nood nie aangespreek is nie. Hierdie krisis lei tot die totstandkoming van, wat Heitink (1993:97) noem, die objek van die praktiese teologie. Na aanleiding van die gelykenis van die muntstukke (talente) in Mat 25:14-30 word die oordra van regte en gesag aan die mens beklemtoon.

Die koms van God word deur die oordrag van outoriteit 'n voortdurende aktualiserende gebeurte wat deur menslike diens bemiddel word. Die mens word subjek in 'n voortgaande heilsgeskiedenis. Die Heilige Gees speel in hierdie proses 'n sentrale rol.

Die Heilige Gees is God in ons. Hierdie vennootskap tussen die Heilige Gees en die mens is 'n misterieuse samewerking waarin elkeen voluit betrokke is. Deur die Gees is daar dus verandering in die lewe van die mens moontlik indien die mens verantwoordelikheid aanvaar. Waar die Gees van die Here is, is daar vryheid (2 Kor 3:17) - vryheid tot verantwoordelikheid en so ook vryheid tot verandering. Hierdie verantwoordelikheid en verandering het betrekking op eie lewe en die medemens in wie se lewe ek geroep word om betrokke te wees.

Wanneer ons nou kyk na die ontwikkeling waardeur die praktiese teologie beweeg het kan ons sien hoe dat hierdie ontwikkeling begin het by 'n soort van (a) 'n persoonlikheidsgerigte morele model: die vorming van priesters se persoon en die verdieping van hul vroomheid deur middel van geloofsoefeninge. Hieruit het veel later (b) die amptelike model ontwikkel: praktiese teologie as die

ontwikkeling van kerklike ampte met die oog op die vestiging van die kerk as instituut. (c) Die sogenaamde toepassingsmodel het gebruik gemaak van Schleiermacher se ontwikkeling van bedieningstegnieke. Die funksie van praktiese teologie is nou om die teologie toe te pas binne die konteks van religieuse ervaringe. Hierdie ontwikkeling wat naas 'n gelyktydige voortgaande ontwikkeling van die ampsmodel in gereformeerde kringe verder ontwikkel het, gaan geleidelik oor in (d) 'n empiriese model. Die dialoog met die ander geesteswetenskappe dwing die praktiese teologie om almeer van die fenomenologiese metode gebruik te maak en te fokus op menslike gedrag - die sogenaamde kommunikatiewe handeling. (e) Noodwendig moes dit lei tot die praxismodel waarin situasieanalises die belangrikste metodologiese uitgangspunt is. (Louw 1993:78) (vgl ook Heitink 1993:98-104)

Hierna volg die ekklesiologiese model waarin die funksie van die praktiese teologie al meer gesien word in terme van die opbou van die gemeente.

Heitink (1994) wys op verskillende paradigmas waarbinne praktiese teologie beoefen word. Die **hermeneutiese paradigma** beklemtoon uitleg en ontsluiting van die tradisie vanuit die huidige situasie.

Praktiese teologie word dan as 'n hermeneutiese sirkel beoefen. Daar word begin met 'n beskrywing van die (christelike) praktyk binne die betrokke sosiale konteks as 'n soeke na die waardes, norme en heersende teologiese perspektiewe. Daarna word die waardes en norme in gesprek gestel met die normatiewe struktuur van die kultuur, die tradisie van die geloofsgemeenskap en ook met die verhale van die Bybelse tradisie en kan dus met reg 'n kommunikatiewe handelingskonsep genoem word.

Pieterse (1994) verwoord die voordele van die kommunikatiewe handelingsteorie so:

Ons kan konkludeer dat die kommunikatiewe handelingsteoretiese benadering in diens van die evangelie nie die teologiese gehalte van ons vak verskraal nie. Dit bied ons egter méér as die konfessionele of diakoniologiese benadering. Dit verskaf aan ons 'n eie metode en staanplek in die ry van wetenskappe. Dit vryf ons neuse op die teologiese teorieë én die praktyk. Sodoende help dit ons om teologiese teorieë te ontwerp waarin die normatiewe aansprake van die Skrif

funksioneer, maar wat ook praktykgeoriënteerd en konkreet is. (Pieterse 1994:99)

Die Christelike geloof is dan nie meer net 'n leer nie, maar 'n kommunikatiewe praxis, waarop interdisiplinêr gereflekteer kan word. (Heitink 1994:518)

Hoewel die hermeneutiese en die empiries-analitiese benaderinge aanvanklik teenoor mekaar gestaan het, is daar nader aan mekaar beweeg. So word empirie as voortsetting van die hermeneutiek gesien met ander middele en dat 'n empiriese ondersoek in praktiese teologie altyd binne 'n hermeneutiese raamwerk staan. (Heitink 1994:524; Dreyer 2002)

'n Volgende Paradigma waarop Heitink wys is die **kritiese paradigma**. Volgens die kritiese paradigma is praktiese teologie kritiese teorie bemiddel deur Christelike praktyk in die gemeenskap.

Die kritiese dimensie van praktiese teologie loop gevaar om binne postmodernisme te vervaag en selfs te verdwyn vanweë die gees van akkomodering, openheid en soeke na alternatiewe lewensbeskouinge.

Voortvloeiend uit die kritiese paradigma kies Norbert Mette 'n **evangeliseringsparadigma**. Hierdie teologie wat hoofsaaklik uit die derde wêreld groei vanuit 'n bevrydingsteologiese perspektief, "houdt in een optie voor de armen in een verbinding van orthodoxie en orthopraxie met het Rijk Gods als horizon. De methode van werken wordt bepaald door de drieslag zien, oordelen, handelen." (Heitink 1994:525-526)

Evangelisasie word hier in verband met Vaticanum II gesien en verbind onderrig en aksie op die basis van die kerk as volk van God. Die evangelie behoort alle sektore van die samelewing te deurdring en te verander. Die 'underdogs' verteenwoordig God se wil op 'n besondere manier.

Louw (2002) se konsep van '**sorg vir die lewende menslike web**' (Care to the Living Human Web) sluit hierby aan:

Pastoral care should warn against the uncritical identification of biblical faith with the imperialistic value system of Westernization, Americanization, and MacDonaldization. If an economic system produces a more humane society and promotes an ethics of love which addresses the needs of the marginalized and the poor, then it deserves to be supported. If it is causing human tragedy or not

meeting human needs, then it must either be transformed or critiqued severely.

(Louw 2002:348)

Die benadering “**van beneden naar boven**” wat gebaseer is op Husserl fenomenologie met die klem op waarneming deur eie sintuie en eie belewenis beklemtoon kwalitatiewe navorsing en hoe belangrik dit is om te luister na die ervarings van mense. (Heitink 1994:527)

Hierby kan sekerlik ook prakties-teologiese wysheid (wat onder 3.2 vollediger ter sprake kom) as uitgangspunt genoem word. (Browning 1991; Müller 1994; Müller 1996)

Laastens maak Heitink (1994) melding van “**handelingsonderzoek**” as paradigma. Hierdie paradigma vertrek vanuit die aanname dat praktiese teologie onder andere poog om die kerklike en amptelike handeling van die kerk te verbeter. Daar word gefokus op die oplossing van maatskaplike probleme. Refleksiwiteit is belangrik. Die ondersoeker interpreteer die werklikheid sowel as die interpretasies van die werklikheid (dubbele hermeneutiek) Samewerking tussen die ondersoeker en die ondersoekte is ‘n vereiste. (Heitink 1994:527-528)

‘n Belangrike volgende ontwikkeling in die praktiese teologie is die ontdekking van die groot rol van die narratief. In die eerste plek is die verhaal, die storie, die narratief, die manier waarop ons ondervindinge, belewenisse (“lived time”), verwoord. Hierdie verhale het op hulle beurt weer ‘n invloed op ons lewens. Verhale na-aap die lewe en die lewe na-aap verhale. (“Narrative imitates life, life imitates narrative.”) (Bruner 1987:12-13)

Die narratiewe beoefening van praktiese teologie ontwikkel binne die postmoderne konteks en bied ruimte vir vele paradigmas. Refleksiwiteit, prakties-teologiese wysheid, die ‘van onder na bo’ benadering, versorging van die menslike web, en die evangelisering-paradigma asook die sosiaal konstruksionistiese werklikheid van die kerklike tradisie kan binne die narratiewe benadering saamvloei en opnuut tot reg kom.

Die narratiewe van paradigmas wat hoofsaaklik binne die modernistiese era gefunksioneer het en die narratiewe van paradigmas wat binne postmodernisme tuis hoort is besig om te integreer en behoort geïntegreer te word of ten minste langs mekaar geplaas te word in plaas van teenoor mekaar.

Dit is moontlik omdat die postmoderne paradigma kennis, die waarheid en teorie as tentatief en relatief sien. Daar is ruimte vir elke benadering en die lewe word verryk wanneer die narratiewe van verskillende benaderings by mekaar aansny. Dit bied vir praktiese teoloë en pastorale praktisyns die vryheid om eklekties om te gaan met beskikbare modelle.

Wanneer kommunikatiewe handeling in die praktiese teologie bestudeer word, maar met 'n definitiewe en doelgerigte narratiewe perspektief, is die benadering veel meer inklusief en verwys dit na die totale ekosisteem waarbinne die kommunikasieprosesse verloop. Verder het die narratief in die geesteswetenskappe ontwikkel tot dié perspektief waardeur kulturele en individuele ervarings binne 'n verstaanbare raamwerk geplaas kan word. (Müller 1996:4)

Ekosisteem word verstaan vanuit 'n filosofiese epistemologie as 'n "ecology of ideas". "Daar is by hierdie epistemologie 'n weerstand teen versaakliking en die patrone het nie te doen met gegewe werklikhede nie, maar met konstruksie wat deur logika en idees gekonstitueer word." (Müller 1996:13)

Die narratiewe benadering tot praktiese teologie is relevant, konkreet, kontekstueel - dus prakties.

..., the narrative or social-constructionist approach forces us to listen firstly to the stories of people struggling in real situations. This approach to practical theology, although also hermeneutical in nature, is more reflexive in its approach and method. It takes the circular movement of *practice-theory-practice* seriously and brings it into operation. Practical theology, according to this approach, indeed becomes part of "doing theology" and takes the social-constructions, within actual contexts, seriously. The practical theologian in this case, is not so much concerned with abstractions and generalizations but rather with the detail of a particular person's story. (Müller 2004:3)

Browning se benadering tot die praktiese teologie neem die sirkulêre beweging van praktyk na teorie en terug na die praktyk ernstig op.

Browning (1991:5-54) sien teologie as 'n sistematiese refleksie op die historiese selfverstaan van 'n spesifieke godsdienstige tradisie en meen dat teologie as geheel fundamenteel praktiese teologie is met vier onderafdelings: beskrywende teologie ("descriptive theology"), historiese teologie, sistematiese teologie en strategies-praktiese teologie. Teologie sal dan prakties wees indien dit by die praktyk begin.

Die eerste beweging is dan die beskrywing van die teorie belaaide godsdienstige en kulturele praktyk. **Beskrywende teologie** is hermeneuties en bring die situasie met die teks in gesprek. **Historiese teologie** vra die vrae wat vanuit die beskrywende teologie, of dan die teorie belaaide praktyk, kom aan die sentrale, heilige, normatiewe tekste en belydenisse van die Christelike geloof.

**Sistematiese teologie** versmelt dan die horisonne van die kontemporêre praktyk met die normatiewe Christelike tekste. Algemene Bybelse temas word by algemene vrae van die dag uitgebring. Hierdie beweging bring verandering, of ten minste 'n uitdaging tot verandering.

Die laaste beweging is dan **strategies-praktiese teologie**. Nuwe teorie belaaide praktyk word gekonstrueer. Die nuwe gerekonstrueerde praktyk word ondersoek.

Hierdie beweging van teorie belaaide praktyk na die herwinning van normatiewe teorie belaaide praktyk tot die daarstel van nuwe krities benaderde, teorie belaaide, praktyk vind binne narratiewe plaas met prakties-teologiese wysheid as uitgangspunt. Dit poog om die konfessionele benadering en die apologetiese benadering komplementêr langs mekaar te plaas.

Dit is 'n sirkulêre beweging wat erns maak met temporaliteit, kontekstualiteit en heersende sosiale konstruksies. Dit is dus konkreet en spesifiek. (Browning 1991; Müller 2004)

Müller stem hiermee saam en gaan so ver as om te sê dat praktiese teologie slegs moontlik is as kontekstuele praktiese teologie.

Practical theology cannot function in general. It is always local, concrete and specific. The moment it moves away from the concrete specific context, it regresses into some sort of systematic theology. The very essence of practical theology demands for it to be very focused on concrete contexts. (Müller 2004:3)

Marcel Viau (1999) gaan akkoord met die siening dat teologie prakties is en sien die diskoers van praktiese teologie as volg:

The discourse of Practical Theology adjusts perfectly to its object in so far as the person who utters it is capable of developing a theory of entertainment coupled with a theory of assent. The theologian thus becomes a speaker who entertains and assents to a religious belief on the basis of the utterances of other speakers. His discourse takes its place among all other discourses in his environment. He calls on the same web of beliefs as his interlocutors, and this web is a mixture of common sense, scientific, philosophical and religious beliefs. Theology is practical because it is anchored in human experience and in linguistic interaction. Its discourse have been the object of assent of beliefs which are still current and still actualized, since it is precisely a property of all belief to be so. The events which cause these beliefs can be from the past or the future, i.e. of the reconstituted present; moreover these events can be singular objects or universals, physical objects or ideas. No matter what these events might be, they are always manifestations of the experience in which the belief of organisms plays a driving role. The discourse of Practical Theology is a body of utterances enunciated in a language, which is an occurrence of Christian religious belief incorporated in experience. (Viau 1999:195-196)

Praktiese teologie se diskoers ontstaan dus vanuit ervaring. Menslike ervaring moet as geheel beskou word en is dus net soveel algemene kennis, praktiese wysheid, ("common sense") as wetenskaplike of godsdienstige kennis. Hierdie siening van ervaring gaan uit van die standpunt dat organismes bestaan en interreageer met die omgewing. Die organismes neem dan, deur natuurlike interaksie, gedragspatrone aan op 'n kulturele en biologiese vlak. Tekens word dan ontwikkel om 'n diskoers daar te stel.

Dit is praktiese teologie se funksie om iets te sê oor die geloofshandeling wat ingesluit is in menslike ervaring. Dit word onder ander bereik deur die objek aan te dui deur middel van 'n ketting van ervarings wat 'n doelwit op 'n bevredigende manier bereik. Praktiese teologie sal dan fokus op die beskrywing van die manier waarop die organismes diskoers oor God.

Teologiese diskoers word slegs verstaan en is slegs relevant wanneer dit ingebed is in die gees van die tyd, die manier van lewe. Die totale menslike ervaring moet in praktiese teologie

weerspieel word.

'n Geldige idee is 'n idee wat ooreenstem met sekere gebeure in ervarings. Waarheid word dan 'n gebeure - die idee word waar gemaak deur die gevolge wat daaruit vloei. Praktiese teologie gaan dus uit van die veronderstelling dat die dele van die diskoers waar gemaak word - bewys in handeling en nie meer 'n refleksie of soeke na 'n absolute waarheid nie. "In sum, the truth of a discourse in Practical Theology flows from its ability to set its speaker in motion." (Viau 1999:203)

Viau gaan voort om te sê waarheid en taal is in dieselfde bootjie op die see van ervaring. Geloof is dan 'n staat waarin organismes hulle bevind waarin sekere inligting deurgegee word. Geloof word verbind aan die omgewing wat dit veroorsaak het en funksionering moontlik maak. Godsdienstige geloof is deel van 'n netwerk van geloof wat die organisme laat handel. Geloof word oorgedra wanneer die hoorder aanklank vind by dit wat gesê word, dit oorweeg ("entertain") en besluit om dit ernstig te neem en eindelik as sy/haar eie te aanvaar, instem ("assent") dat dit waar is.

Idee en konsepte wat ooreenstem met prakties-teologiese wysheid en sosiale konstruksionisme is ooglopend en heeltemal versoenbaar met 'n narratiewe benadering tot die praktiese teologie.

Die pastoraat, as deel van praktiese teologie, baat besonder baie by die narratiewe benadering. Pastorale sorg as 'n hermeneutiese proses word dan meer as metodes en tegnieke.

Hier gaan dit om 'n intersubjektiewe versmelting van horisonne en nie om 'n subjek-objek-verhouding nie. En soos reeds tevore aangedui, veronderstel elke horison 'n verhaal. Die intersubjektiewe versmelting behels 'n voortgaande narratiewe proses. (Müller 1996:101)

Die waarnemer konstrueer dit wat waargeneem word. Dit beteken wat waargeneem word is nie 'n objektiewe waarheid nie, maar 'n kombinasie van die waarnemer en die waargeneemde. (Hansen 2002:318)

Narratiewe pastoraat bied vele moontlikhede. Ook ten opsigte van teoretiese integrasie van



verskillende pastorale-, of dan beradings-, benaderinge.

Hansen (2002:315-329) soek noukeurige na 'n basis waarop verskillende beradings-benaderinge met mekaar geïntegreer kan word. So 'n integrasie-basis maak 'n eklektiese gebruik van verskillende modelle moontlik en sinvol. Integrasie kan plaasvind op 'n verantwoordbare manier wanneer dit geskied tussen betekenisstrukture met gemeenskaplike narratiewe kenmerke.

Essensiële kenmerke van 'n beradingsbenadering om legitiem te wees is: ooreenstemming met die waardes van die gemeenskap; 'n aanvanklike assosiasie met wetenskap; interne kenmerke wat die berading- narratief beskerm teen vervalsing; kliënt onafhanklikheid as 'n fundamentele doelwit.

Christelike-, of geloofsnarratiewe, word gewoonlik gediskwalifiseer as legitieme berading. Al vind daar heling plaas en al word die krisis opgelos en hoop gebied, word hierdie narratiewe daarvan beskuldig dat die persoon afhanklik gemaak word van die institusie wat die narratiewe ontwikkel het. 'n Vraagteken word ook agter die wetenskaplike agtergrond waaruit die geloofsnarratief gegroei het.

Narratiewe pastoraat kwalifiseer as 'n legitieme pastorale benadering volgens Hansen se kriteria:

Narratiewe pastoraat:

- stem sonder twyfel ooreen met die pastorant (kliënt) en sy/haar gemeenskapswaardes - as gevolg van sosiale konstruksionisme en ko-konstruksie.
- het gegroei vanuit 'n legitieme wetenskaplike vertrekpunt
- het interne kenmerke wat die benadering onderskei van ander en beskerm teen vervalsing
- het onafhanklikheid en vervulling van die kliënt ten doel.

Narratiewe pastoraat kan simplisties en in kort as volg beskryf word:

'n Verhaal van nood, van vasgelooptheid, word binne die konteks van verhale wat daartoe opgeloopt het geplaas. Dan word die toekomsverhaal wat hieruit voortvloei bekyk en ontgin. Hierdie toekomsverhaal se ongewenste storielyne en negatiewe plot word gewysig, word herskryf. Dit bring diskontinuiteit met die verledeverhaal en die hedeverhaal. Wat daartoe lei dat die verledeverhaal hervertel, herinterpreteer, herstruktureer word. Met nuwe klem op nuwe storielyne uit die verlede, met die uitlig van ander temas in die verledeverhaal, skep dit 'n nuwe konteks vir die hede, nuwe ruimtes waarin nuut geleef kan word. Hierdie nuwe hede het dan die potensiaal om tot die nuwe toekomsverhaal, of nog beter, te word. (Müller 1996:97-140; Müller,

J.C. & Laas, J. 2000; Ferreira & Botha 1998; Roth & Epston 1995; Carey & Russel 2002; ens.)

Enkele uitgangspunte van narratiewe terapie waarby die narratiewe pastoraat aansluiting kan vind is:

- ◇ Die persoon is nooit die probleem nie, die probleem is die probleem. Dit beteken dat die proses help om verhale na vore te bring wat wys dat die probleem nie altyd oorheers nie, en nie hoef te oorheers nie. Dit skep ruimte om weer die probleem te bowe te kom.
- ◇ Die storie, die verhaal, word gesien as die draer van ondervinding, betekenis en sin. Inligting van 'n persoon se lewe word deur verhale ge-organiseer en sodoende betekenis daaraan toegeken.
- ◇ Narratiewe pastoraat fokus op maniere waarop hierdie verhale herskryf kan word, sinvol geherstruktureer kan word. Negatiewe verhaaltemas word ondersoek en vervang met positiewe temas sonder om onrealisties te wees.
- ◇ Verhale is soos die lens waardeur 'n mens na die lewe kyk. As hierdie lens goed is is die lewe in fokus en sinvol. Narratiewe pastoraat poog om hierdie lens skoon en reg te kry.
- ◇ Narratiewe pastoraat sien identiteit as 'n sosiale konstruksie. Deelnemers aan hierdie konstruksie is die self, ander, jou geskiedenis, kultuur ens. Narratiewe pastoraat ondersoek die passing van hierdie gekonstrueerde identiteit met die persoon.
- ◇ Dit vra ook dat aandag gegee word aan onsigbare storielyne wat die sterker verhale subtiel beïnvloed. Wanneer hierdie storielyne sigbaar word is dit makliker om hulle skadelike gevolge te bestuur. (Dulwich Centre Publications 1999:191-194)

Wat weer beklemtoon moet word is dat narratiewe pastoraat nie 'n tegniek of selfs 'n metode nie. Dit is meer 'n metafoor. (Freedman & Combs 1996) Dit is 'n lewenshouding, 'n benadering. Daar is wel 'n gespreksagenda en gespreksprosedure wat gevolg kan word, riglyne waarbinne beweeg word ten einde die persoon se verhaal te vernuwe en te verhelder. (Müller 1996)

Hierdie benadering lê klem op 'n persoon se lewenservaring en die spesifieke belewenis van 'n van 'n spesifieke situasie. Dit is 'n prakties, toeganklike (vir berader en gespreksgenoot) benadering en neem kennis van wysheid wat oor tyd versamel is as bron van inligting.

### 3.2 Prakties-Teologiese Wysheid

Modernisme het wegbeweeg van die mondelinge na die geskrewe, van die spesifieke na die universele (universeel geldende), van die lokale na die algemene (wat in alle kontekste waar moet wees), van die tydgebonde- na tydlose waarheid. (Brueggemann 1993:5)

Die pendulum swaai in postmodernisme terug en sal hopelik op 'n redelik gebalanseerde punt tot rus kom. Verhale, die mondelinge, kry weer die nodige aandag. Daar is 'n besef dat die universele nie ten koste van die spesifieke verabsoluteer kan word nie. Waarheid het meestal 'n baie spesifieke kleur binne 'n bepaalde konteks. Daarom word die kontekstualiteit van kennis en waarheid weer erken en in ere herstel. Saam met kontekstualiteit gaan ook die besef dat kennis, interpretasie en waarheid 'n tydgebonde kenmerk het en daarmee saam dus 'n pluraliteit.

Dit is die sosiaal konstruksionistiese aard van kennis wat totale relativisme verhoed, onmoontlik maak. Die konstruerende gemeenskap bepaal die vorm en inhoud, die grense, van kennis. Dit kom dan neer op 'n soort *perspektivisme*.

#### 3.2.1 PRAKTIES-teologiese Wysheid

Perspektivisme vind neerslag in: **prakties-teologiese wysheid**. Prakties-teologiese wysheid is 'n wegbeweeg van die onderskeid tussen basisteorie (*theoria*) en praktiese teorie (*techné*) en vind aansluiting by die begrip *phronesis*. ( Browning 1991:36-44; Müller 1994:20-28; Müller 1996:1-3)

Aristoteles se gebruik van *phronesis* lê hier ten grondslag.

Daarvolgens is *phronesis* dan nie 'n toepassing van abstrakte beginsels op konkrete situasies nie, maar verwys dit eerder na 'n waardegeoriënteerde bespreking wat in 'n wisselwerking tussen praktykervaringe en kennis van bestaande teorieë vergestalt word. (Müller 1996:2)

Dit impliseer 'n voortdurende ossillasie tussen praktyk en teorie.

Prakties- teologiese wysheid sluit aan by een van die kenmerke van postmodernisme soos Jameson (Malpas 2001:22-36) dit sien:

The second feature of this list of postmodernisms is the effacement in it of some key boundaries or separations, most notably the erosion of the older distinction between high culture and so-called mass or popular culture.

Wysheid is nie meer net in die teoretici gesetel nie maar ook in elke mens se eie ervaring en belewenis van die lewe.

Persoonlike praktiese kennis is belangrik. Dit gaan oor kennis wat beliggaam is, ingebed in 'n sekere kultuur en gebaseer is op 'n narratiewe eenheid. Dit gaan oor die kontinuïteit en geheel van 'n individu se lewenservaring.(Clandinin & Connelly 2000:3,17)

Belangrike kenmerke van ervaring is kontinuïteit en interaksie. Kontinuïteit kan gesien word in relasie tot temporaliteit, mense, aksie en sekerheid, terwyl interaksie in relasie tot konteks, mense, aksie en sekerheid gesien kan word. Hier staan narratiewe navorsing teenoor 'hoofstroom' navorsing, of dan die meester narratief.

Mense is meer as navorsingsobjekte, mense is voortdurend in 'n persoonlike proses van verandering.

Aksie is 'n narratiewe teken, 'n aanduiding van die individu se narratiewe geskiedenis, hede en moontlike toekoms. 'n Aksie is dus nie 'n absolute aanduiding van wie of wat die individu is nie. Daar is 'n voorlopigheid in narratiewe navorsingsbevindings. Die sekerheid en algemeen geldende karakter t.o.v. gevolgtrekkings ontbreek. (Clandinin & Connelly 2000:21-33) "In the grand narrative, *the universal case* is of prime interest. In narrative thinking, *the person* in context is of prime interest. (Clandinin & Connelly 2000:32)

Sosiale konstruksionisme asook die narratiewe benadering maak erns met praktiese wysheid en forseer navorsers om te luister na die verhale van mense in hulle lewensituasies - met hulle worstelinge en hulle vreugdes. Dan word mense en hulle situasie hermeneuties en ook refleksief benader en word kennis geneem van die sosiale

konstruksies binne die spesifieke konteks. (Müller 2004)

Die breek met die positivistiese, begronding-teoretiese, fundamentalistiese (“foundationalism”) paradigma was nie maklik nie. Al het postmodernisme die ruimte daarvoor geskep. Daar is steeds ‘n antagonisme ter sprake.

Die modernistiese paradigma word verskillend gekarakteriseer - onder meer as tegniese rasionalisme (“technical rationalism”), objektivisme en selfs as die goddelike perspektief (“god’s-eye-view”). Die rasionaliste meen die enigste ware kennis wat in menslike handeling ter sprake kan kom is tegniese kennis. Praktiese kennis is nie wetenskaplik nie en dus nie bruikbaar nie. Die rasionalis se obsessie, se pre-okkupasie, met sekerheid is ‘n rede vir die afwys van praktiese wysheid. (Clandinin & Connelly 2000:33-37)

A disembodied mind permits the certainty needed by technical rationalism. To put the body back into the mind is to wreak havoc with certainty. Emotion, value, felt experience with the world, memory, and narrative explanations of one’s past do not stand still in a way that allows for certainty. (Clandinin & Connelly 2000:37)

Praktiese, deurleefde kennis is dinamies, dit is konteksgebonde, dit is spesifiek en persoonsgebonde. Dit maak dit onmoontlik om universeelgeldende uitsprake en gevolgtrekkings te maak sonder om kontinuïteit en interaksie in ag te neem.

Dit maak kennis, wetenskap en navorsing meer menslik en tentatief (nederig?). Die wetenskap kan nie aanspraak maak op ‘n goddelike perspektief op die waarheid of die werklikheid nie. Wanneer kontekstualiteit ontbreek ontstaan daar maklik ‘n gevoel van frustrasie en selfs hooploosheid wanneer beginsels en riglyne prakties geïmplementeer moet word in ‘n spesifieke situasie. (Müller 2004) Objektiewe teorieë verloor dus ‘n mate van relevansie omdat die teorie en die werklikheid, plaaslike werklikheid, dikwels te ver van mekaar verwyder is.

Selfs die industriële en ekonomiese sektore besef dat praktiese kennis, ervaringskennis, is van onskatbare waarde. Daar het ‘n skuif gekom van ‘n “kennis is mag so versamel

dit” houding na ‘n “kennis is mag, deel dit en dit vermenigvuldig” houding. Al meer word besef dat kennis geleë is in mense se ervaring. Sommige maatskappye bestee miljoene aan tegnologie, wat dan deur niemand gebruik word nie. (Allee 2000)

Allee (2000) gaan sover as om te wys op die sosiale aard van kennis en die verkryging van kennis, leer. Kennis word oorgedra deur taal en elke gesprek is ‘n eksperiment in die skep van kennis - toets van idees, woorde, konsepte ens. Voortdurende gesprek in die werkplek skep pertinente, bewustelike, en onbewustelike, onuitgesproke (“tacit”) kennis. Onuitgesproke, onbewustelike kennis is die magdom ervaringskennis, “know-how”, wat mense besit op grond van lewensondervinding en leerervaringe. Bewustelike kennis word doelbewus gekommunikeer en gedokumenteer. Dit beteken dat geen databasis of tegnologiese sisteem alle kennis in ‘n maatskappy kan dokumenteer en insluit nie.

Kennis kan dus nie geskei word van die gemeenskappe waar dit ontstaan het, gebruik is en gegroei het nie. Die praktykgemeenskap (“community of practice”) is dus ‘n primêre bron van kennis.(Allee 2000)

Praktykgemeenskappe het ten minste drie dimensies. Mense organiseer en vergader rondom ‘n sekere kennis *domein*. Die gemeenskaplike doel bring hulle saam en gee ‘n gevoel van gedeelde verstaan, kennis en situasie.

Mense funksioneer as ‘n gemeenskap op grond van *verhoudinge*. Dit lei tot gereelde sosiale interaksie en die versterk van verhoudinge en vertroue.

Die *praktyk* is ook ‘n belangrike dimensie. Vaardighede wat gedeel word voorsien bronne soos gereedskap, dokumente, roetines, woordeskat, simbole, ens. wat die akkumulاسie van kennis in daardie gemeenskap verteenwoordig.

Praktykgemeenskappe ontstaan in die sosiale ruimtes tussen projekspanne en kennis netwerke.

Praktykgemeenskappe hou vele voordele in vir die besigheid, gemeenskap en die individu.(Allee 2000)

Praktiese wysheid en prakties-teologiese wysheid kan nie geskei word van die gemeenskap waaruit dit ontstaan het nie. Dit impliseer egter nie dat daar geen sprake

van gemene delers in verskillende situasies is nie. Prakties-teologiese wysheid erken die algemeen geldende elemente wat deur navorsing ontdek word. Daar is daarmee saam egter ook 'n groot bewustheid van die uniekheid van elke situasie. Dus word daar versigtig gewys in die rigting van elemente wat binne 'n soortgelyke situasie van waarde kan wees, kan help met die skep van ruimte vir 'n nuwe ontvouing van verhale in daardie situasie, 'n nuwe sosiale konstruksie van die betrokke werklikheid.

Kennis, ervaringskennis, bemagtig. Deel dit met ander en die effek daarvan kan vermenigvuldig. Een praktykgemeenskap kan 'n ander help met hulle konstruksies. Dit kan "tegnies" geskied deurdat bewustelike praktykondervinding, kennis, lewensondervinding, gekommunikeer en oorgedra word in 'n poging om raakpunte te ontdek wat kan help en verhelder. Dit kan ook geskied by wyse van die lede van een praktykgemeenskap wat betrokke raak in 'n ander gemeenskap.

Praktiese denke, die oordrag van praktykondervinding en interaksie in praktykgemeenskappe, gebruik die narratief as genre, as voertuig.

Practical reason, I will argue, always has a narrative envelope. It is not necessarily specifically Christian. (Browning 1991 :11) In hierdie studie word aandag ook, en veral, gegee aan die teologiese.

### 3.2.2 **Prakties-TEOLOGIESE Wysheid**

Prakties-TEOLOGIESE wysheid is nie vreemd aan die geloofsgemeenskap en die Bybel nie. Veral die Ou Testament bevat 'n magdom wysheidsliteratuur - Spreuke, die verhaal van Josef, Job, Prediker, Ester, heelwat Psalms ens.

Wysheidsliteratuur is 'n baie goeie voorbeeld van prakties-teologiese wysheid. Wysheidsliteratuur gaan uit van 'n veronderstelling dat God alles in 'n sekere orde geskep het en dat Hy ook 'n sekere orde in stand hou as deel van sy einddoel met die skepping. Die wyse mens is die mens wat hierdie orde (die wêreld en die lewe) ken en opreg soek na sy plek binne hierdie orde van God. Die wyse mens lewe dan in ritme met die orde en het sodoende 'n sinvolle bestaan.

Wysheid het dus te doen met die regte optrede op die regte oomblik.

Die ontstaanskonteks van wysheidsliteratuur is ook van belang. Die wysheidsliteratuur ontstaan uit die familie- of stamverband, bloei aan die koningshof (veral onder Salomo) en het ook sterk wortels in tye van krisis - veral die ballingskap. (Le Roux 1990:4-10) Die wysheidsleraars put uit persoonlike ondervinding, 'n fyn waarneming van mense en die samelewing en uit gesprekke met baie mense.

Die wysheidsleraars fokus op die lewe en die wêreld en nie op die openbaring of die heilsgeskiedenis nie. Hierdie fokus op die lewe gaan gepaard met 'n geweldig optimistiese siening oor die mens se vermoëns. Hulle is so prakties as kan kom. Daarom is vergeldingsleer ook redelik sentraal. (Le Roux 1990:10-15) Menslike handeling het gevolg. As jy goed doen is dit goeie gevolg, as jy sleg doen is dit slegte gevolg. Hierdie leer het later verstar sodat geredeneer is: as dit met jou goed gaan is jy 'n goeie mens, en andersom.

Die wysheidsliteratuur is die insny van God se verhaal in menslike verhale. Vele van hierdie wysheid is net gesonde verstand en nie vreeslik geestelik nie. Alle aspekte van die lewe word ook gedek - opvoeding, die seksuele (drange, verleiding, die volgende oggend ens.), drank, die huwelik, gesag ens.

Die oudste teoloë beskou alle teologie as prakties. Met die opkoms van die skolastiek het die filosofie se invloed op die teologie toegeneem en in sekere gevalle gedreig om die teologie te oorheers. Op grond van hierdie invloed word die teologie al meer 'n suiwer teoretiese en spekulatiewe wetenskap waarvan die einddoel kennis is. So het Henricus van Ostia byvoorbeeld gesê dat teologies slegs 'n spekulatiewe wetenskap is. Thomas van Aquino (1225-1274) sê dat die hele teologie sowel teoreties (spekulatief) as prakties is, maar dat die teorie die belangrikste is. Hierteenoor het Duns Scotus (1308) in opstand gekom en verklaar dat die hele teologie prakties is. Hiermee is nog 'n klassieke probleem aangeraak, naamlik die vraag rondom die teoretiese en/of praktiese aard van die verskillende teologiese vakke. Is die hele teologie prakties of



slegs praktiese teologie? Is alle teologiese vakke, ook praktiese teologie, nie dalk teoreties nie? (Heyns & Pieterse 1990:90)

Gadamer wys op die samesmelting van die verlede en die hede. Sy insigte hef die onderskeid tussen verlede en hede op en lei ook daartoe dat teorie en praktyk (verstaan en toepassing), asook teologie en praktyk, nie meer teenoor mekaar staan nie. Dit beteken dat ons nooit in gesprek kan tree met ons klassieke religieuse tekste as vreemde en totaal verwyderde, aparte, entiteite nie. Hierdie tekste het reeds ons vrae aan hulle beïnvloed en gevorm. Prakties-teologiese denke beweeg van praktyk na teorie en weer na praktyk. (Browning 1991:39-43; Guarino 1993)

Verwysende na die dualisme tussen teorie en praktyk skryf Müller:

Solank as wat die ou dualistiese paradigma gebruik word, is daar na my mening nie plek vir praktiese teologie as wetenskap nie. Met so 'n paradigma kan praktiese teologie nooit iets anders as 'n vorm van *techné* wees nie, en sien die ander teologiese dissiplines daarop neer as blote toepassings op die kerklike praktyk. Wanneer só 'n "praktiese teoloog" dit tog waag om ook op die terrein van die *theoria* te beweeg, verduur hy/sy gewoonlik kritiek van ander teoloë soos die Bybelwetenskaplikes en dogmatici, wat voel dat hulle meer vertrou met die "fundamentele teologie" is. Dit is dus alleen binne die raamwerk van 'n nuwe wetenskapsbeskouing dat die praktiese teologie werklik sy volwaardige plek kan inneem as wetenskap, nie alleen in die ry van teologiese dissiplines nie, maar ook as volwaardige vennoot in die kring van die geesteswetenskappe. (Müller 1996:3)

Prakties-teologiese wysheid blyk een van die konsepte te wees wat die praktiese teologie binne die nuwe paradigma van kontekstualiteit, lokaliteit en pluralisme tot diens kan wees. Prakties-teologiese wysheid word nagevors en ontdek binne die narratiewe van mense en gemeenskappe.

Die gevaar bestaan dat daar te veel gefokus word op praktiese wysheid en dat die

teologiese karakter, die teologiese dimensie, verlore gaan.

Don Browning (1984; 1991) bied vyf dimensies van praktiese, morele denke aan wat handig is: VOTER - “visional, obligational, tendency-need, environmental-social rule-role”.

- Die **visionele** (“visional”) dimensie: Prakties-teologiese denke (wysheid?) begin binne die konteks van spesifieke tradisies wat gedra word deur spesifieke narratiewe, stories en metafore wat die gemeenskap wat binne daardie tradisie funksioneer se selfverstaan vorm.
- **Verpligting:** Binne tradisies word mettertyd ‘n stel algemene beginsels, met ‘n rasonale struktuur, uitgewerk. Hoewel aanvanklik vervleg in die narratiewe strukture bereik hierdie beginsels ‘n onafhanklikheid, ‘n gekonstrueerdheid. Dieselfde beginsels word in verskillende tradisies gevind. Hy noem dit die verpligting (“obligational”) dimensie. Voorbeelde is: naasteliefde en doen aan ander wat jy wil hê hulle aan jou moet doen.
- **Behoefte-neiging:** Die basiese behoeftes, of neigings, van die mens kan uit verskillende perspektiewe beskou word. Maslow se behoefte hiërargie (Fisiologiese behoeftes - kos, water, seks; veiligheid; aanvaarding, behoort en liefde; selfbeeld; self aktualisering) (Hjelle en Ziegler 1981) en die waardes indeling (selfsugtige waardes - t.o.v. eie welsyn en oorlewing; sosiale waardes - waardes wat die individu bring tot optrede wat die groep bevoordeel; intellektuele waardes - waardes wat effektiewe rasonale denke aanmoedig; kulturele waardes) (Browning 1991:106) is maar twee voorbeelde. Die hoër-orde beginsels van die mens organiseer, ko-ordineer en bemiddel hierdie behoeftes en neigings binne die individu en tussen individue. Dit is die behoefte-neiging (“tendency-need”) dimensie van praktiese morele denke.
- **Omgewing-sosiale:** Die omgewing-sosiale dimensie dui op die beweging van situasie na teorie en terug na situasie. “Practical thinking flows from a sense of the tensions of these concrete situations and returns to them after some necessary theoretical clarification.” (Browning 1984) Die omgewing en sosiale konteks speel ‘n rol in prakties-teologiese denke.
- **Reëls en rolle:** Wanneer ‘n saak oordink is word teruggekeer na die situasie en

daar word reëls en rolle (“rule-role”) vir die situasie en konkrete optrede daargestel.

Dit is opvallend dat die gemeenskap, die tradisie, waarbinne die individu of die groep staan wat prakties-moreel dink ‘n bepalende rol speel. Dit beteken dat die teologiese aard en kwaliteit van prakties-teologiese denke en prakties-teologiese wysheid beïnvloed word deur die tradisie waaruit dit kom. Dit bepaal die vertrekpunt, die siening van verpligtinge, die manier waarop behoeftes en neigings bevredig en hanteer gaan word, hoe die wisselwerking tussen situasie en “teorie” hanteer gaan word en watter riglyne en reëls op die ou einde neergelê gaan word.

So speel die kerklike gemeenskap en die tradisie ‘n bepalende rol in prakties-morele denke binne daardie konteks. Dit bring ons terug by die vraag na die insnyding van God se Verhaal in die menslike verhaal. Hoe word praktiese wysheid, prakties-teologiese wysheid?

In die kerk, die teologie, kan aanvaar word dat die individu sowel as die gemeenskap en selfs die tradisie uit pneumatiese mense bestaan en bestaan het. Die invloed van die Heilige Gees en die rol van die Heilige Gees kan en mag nie misgekyk word nie.

The biblical name of this sovereign effective power is *ruach* of *pneuma*.

And both terms mean, specifically, moved and moving air; they mean breath, wind probably also storm, and in this sense, *spirit*. (Barth 1963:53)

Dit is duidelik dat die wese van die Heilige Gees nie maklik vasgevat kan word nie.

Die geloofsbelydenis van Nicéa verwoord dit so: Ons glo in die Heilige Gees, die Heer en Lewendmaker, wat van die Vader en die Seun uitgaan, wat saam met die Vader en die Seun aanbid en verheerlik moet word, wat gespreek het deur die heilige profete. En die Heidelbergse Kategismus sê: Eerstens is Hy saam met die Vader en die Seun ware en ewige God. Tweedens is Hy aan my gegee sodat Hy my deur ‘n ware geloof deel laat kry aan Christus en al sy weldade, my troos en ewig by my bly.

Die Heilige Gees word in die Skrif deurgaans met God self in verband

gebring, sodat gesê kan word dat die Heilige Gees God self is in sy openbarende, selfmededelende en handelende teenwoordigheid. (Jonker 1981:121)

Die Heilige Gees is dus nie 'n verbinding met God of iets wat die mens en God deel nie. Die Heilige Gees is God self in sy aktiewe teenwoordigheid en betrokkenheid by die mens.

Berkhof (1958:96) maak 'n sterk saak daarvoor uit dat die Heilige Gees 'n persoon is. In die eerste plek word persoonlike benaminge aan die Gees gegee. Die manlike persoonlike voornaamwoord word gebruik. Verder word die Gees gesien as die trooster wat in die plek van die persoon van Jesus na die mens gestuur word. Tweedens word persoonlike eienskappe aan Hom toegeken soos intelligensie (Rom 8:16), wil (Hand 16:7) en emosies (Ef 4:30). Ook soek, praat, getuig, beveel, openbaar, skeep, ens. die Gees.

Derdens word die Gees voorgestel in verhouding met die mens, met die Vader en met die Seun.

Laastens is die Heilige Gees nie bloot 'n krag nie aangesien die Gees van sy krag onderskei word (Luk 4:14 o.a.).

Die Godheid van die Gees kan ook nie in twyfel getrek word nie. Goddelike name en -eienskappe word aan Hom toegeken (soos alomteenwoordigheid en ewigheid). Goddelike dade soos skepping en herskepping word aan Hom toegedig en die Gees word as God ge-eer.

Die Heilige Gees is nie bloot 'n verskyningsvorm van God nie (modalisme); daar vind ook nie 'n versmelting plaas tussen die menslike gees en die Heilige Gees nie (idealisme). Tussen God se Gees en die mens se gees is daar 'n dinamiese gemeenskap via die opgestane Christus (Louw 1984:52)

Die mens is liggaamlik en in sy bestaan tydelik en sondig. Aan die ander kant is die mens 'n persoonlikheid wat 'n menslike bestaan as 'n bewuste, gemotiveerde, verantwoordelike en besluitnemende wese veronderstel. Die pneumatiese mens beskryf die gerigtheid tot God en die interaksie tussen God en die mens. Die pneumatiese mens lewe vanuit God se definisie van die lewe. Louw

(1993:135-162) noem dit die teleïtiewe dimensie van 'n Christelike antropologie. Met teleïtief word dan bedoel: die nuwe mens as geestelike wese gerig op die transendente en eskatologiese dimensie van sy bestaan.

Die Gees oorrumpel nie die mens nie, maar beweeg en dring die mens en herskep sodoende die mens tot sy bestemming. Die werk van die Gees in die mens en ook deur die mens tot ander mense sal ons nooit ten volle verstaan nie.

Vanuit 'n narratiewe perspektief beskou is die pneumadimensie van die gelowige die punt waar die Storie, of die Verhaal, inbreek op menslike verhale. Dit is die punt waar die verlossingsverhaal insny in die mens se verhaal en sodoende vir die mens 'n nuwe toekomsverhaal moontlik maak. Die pneumadimensie van die mens maak dit moontlik dat God se horison en die mens se horison kan versmelt. (Vgl Müller 1993:85-95; 173-178)

Wanneer hierdie twee horisone versmelt ontstaan prakties-teologiese wysheid.

Prakties-teologiese wysheid word ook met agterdog bejeën en loop sekerlik die gevaar om klem te verskuif van die normatiewe aard van die openbaring na 'n pragmatiese vloeibaarheid.

Guarino (1993) hanteer *phronesis* as sinoniem aan gematigde postmodernisme, die middeveg tussen fundamentalisme en nihilisme. Volgens hom bedreig gematigde postmodernisme die openbarings-dimensie (en sodoende God as skepper) asook die noëtiese karakter van die openbaring. Hy sien 'n genuanseerde fundamentalisme as die antwoord.

...the rationality proper to theology is neither strong nor moderate postmodernism, but, rather, a sophisticated and nuanced foundationalism. This foundationalism must be salubriously castened by postmodernism, thereby incorporating the broad horizons of historicity, facticity and paradigm-bound rationality even while maintaining the metaphysical/transcendental subject. Theology then has a proper ground

for sustaining the integral and continuous narrative of salvation, without rejecting the perspectivalism and subjective noetic dimensions which are gnoseologically essential. This nuanced theological foundationalism also preserves a correlationist view of theology. (Guarino 1993)

Ek is van mening dat die sosiaal konstruksionistiese aard van prakties-teologiese wysheid baie belangrik is. Die individu, groep of gemeenskap besluit wie en wat 'n rol speel in die sosiale konstruksie en die prakties-teologiese denke binne 'n situasie. (Vergelyk bespreking onder 2.3.2.4 *Postmoderne Woordgebruik*) Daarby moet die pneumatiese dimensie van die geloofsgemeenskap ook verreken word.

Die onbewustelike beïnvloeding deur verskeie diskoerse, historiese verloop, en ander verhale word nie ontken nie. Maar teologiese tekste (Bybel, belydenisskrifte ens.) en teologiese tradisie kan 'n belangrike en steeds bepalende rol speel sonder om terug te val op 'n fundamentalisme.

Prakties-teologiese wysheid verseker dat teologie relevant, toepaslik en sinvol beoefen kan word. Dit voorkom die “ivoortoring” sindroom. Dit maak erns met die belydenis dat elke gelowige koning, priester en profeet is.

Die teologie van die gelowige het 'n besliste bydrae te maak tot die akademiese beoefening van teologie.

### 3.3 **Narratiewe Navorsingsmetodologie**

Navorsing is 'n sistematiese poging om insig en kennis daar te stel. (Gaddis 2004:42) Navorsing kan verkennend, beskrywend of verklarend van aard wees.

Kwalitatiewe navorsing werk oor die algemeen met minder mense as kwantitatiewe navorsing wat gewoonlik meer mense in steekproewe betrek. Kwalitatiewe navorsing, oor die algemeen gesproke, is gegrond in 'n interpreterende filosofie en fokus op hoe die lewe, die sosiale wêreld, verstaan, ervaar en geproduseer word. Dit is gebaseer op navorsingsmetodes wat aanpasbaar is

en sensitief is vir sosiale konteks. Analise en verklaring neem deeglik kennis van die kompleksiteit, detail en konteks van 'n ondersoek. (Mason1996:4)

Kwalitatiewe navorsing behoort dan ook sistematies en volhardend gedoen te word, asook voldoende strategies beplan word met die nodige aanpasbaarheid wat kontekstualiteit vereis.

Kwalitatiewe navorsing vereis voortdurende selfevaluering deur die navorser en dus 'n refleksiewe houding t.o.v. die navorsing.

Die doel is om 'n verklaring te bied vir intellektuele raaisels en tot 'n mate veralgemeenbaar te wees.

Omdat kwalitatiewe navorsing in vele opsigte meer intens, intensief en nader is aan die mense wat aan die studie deelneem, behoort behoorlike aandag aan die etiese doen en afhandeling van die navorsing gegee te word. (Mason1996:5-8; vgl Leedy & Ormrod 2001:147; sien 3.4 - Navorsingsetiek)

Narratiewe navorsing is een van die metodes waarvolgens kwalitatiewe navorsing gedoen word. Daar bestaan egter nie konsensus oor wat narratiewe navorsing presies is nie. (Ollerenshaw & Creswell 2002:331)

Die benadering is in vele opsigte uniek en bied die geleentheid om 'n ryk, diep navorsingsverslag op te lewer waar die medenavorser se verhaal minimaal by ingemeng en beperk is deur die navorser se kennis, verwagting of afbakening.(vgl ook Müller 1996:19ev - narratiewe betrokkenheid as verstaan.)

Narratiewe navorsing gaan oor die moeilike taak om mense se verhale na te spoor. Om deel te word van mense se verhale en te poog om dit te verwoord op so 'n manier dat hulle daarmee kan vereenselwig.

Die moeiliker deel is die hervertel van verhale op so 'n manier dat daar ruimte ontstaan vir groei en verandering. Dit gaan oor die leef van 'n verhaal, die vertel van 'n lewensverhaal, die hervertel van 'n lewensverhaal en die herleef van 'n lewensverhaal. (Clandinin & Connelly 2000:71)

Ollerenshaw en Creswell (2002) wys daarop dat die hervertel van die verhaal 'n groot deel uitmaak van narratiewe navorsing.

Restorying is the process of gathering stories, analyzing them for key elements of the story (e.g., time, place, plot, and scene), and then rewriting the story to place

it within a chronological sequence. Often when individuals tell a story, this sequence may be missing or not logically developed, and by restorying, the researcher provides a causal link among ideas.(Ollerenshaw en Creswell 2002:332)

Daar is verskeie prosedures waarvolgens die verhaaldata wat ingesamel is verwerk, geïnterpreteer en hervertel kan word. Ollerenshaw en Creswell (2002) bespreek en vergelyk die probleem-oplossing benadering ('problem-solution approach') en die drie-dimensionele-ruimte benadering ('three-dimensional-space approach').

Die probleem-oplossing benadering fokus op die karakters, konteks, probleem, handeling en die oplossing of resultaat. Dit is probleem-georiënteerd en liniêr.

Die drie-dimensionele-ruimte benadering ondersoek interaksie (sosiaal en persoonlik) en kontinuïteit (verlede, hede en toekoms), asook die plek of situasie. Dit is ervaring-georiënteerd en holisties.

Elke narratiewe navorser maak 'n keuse t.o.v. 'n benadering na gelang van eie voorkeur asook die tema en konteks van die navoring.

Omdat narratiewe navorsing so omvattend, kontekstueel, temporeel en persoonspesifiek is kan moeilik aandag gegee word aan meer as 'n paar verhale binne 'n bepaalde studie. Pogings om baie verhale weer te gee verhoog die risiko dat belangrike nuanses, dilemmas en teenstrydighede wat deel is van individuele verhale verlore gaan. (Gaddis 2004:43)

Gottlieb & Lasser (2001) waarsku dat narratiewe navorsing, in 'n poging om die perifere narratiewe hoorbaar te maak teenoor die metanarratief (of meester narratief) 'n ongebalanseerde bevoorregting kan laat plaasvind wanneer net die randstemme kan dan gehoor word.

Hulle het ook vrae t.o.v. inherente botsing van belange vir navorsers, asook die vermoë om medenavorsers te beskerm.

### 3.3.1 **Metafore vir navorsing**



McClintock, Ison en Armson werk in die veld van omgewings-beplanning en bestuur. In 'n poging om werklik saam met mense navorsing te doen en sodoende alle rolspelers van 'n projek te betrek en deursigtig te wees, het hulle 'n aantal metafore ontwikkel. Hierdie metafore help om verskillende rolle binne die navorsingsproses te definieer. Dit is nodig om daarvan kennis te neem aangesien dit harmonieer met 'n narratiewe navorsingsbenadering en bruikbaar is.

McClintock et al. (2003) bespreek vier metafore as hulpmiddel om na te dink, te reflekteer, oor navorsingspraktyk. Hierdie metafore is: navorsing-as-aksie; navorsing-as-narratief; navorsing-as-fasilitering en navorsing-as-verantwoordelik.

**Navorsing-as-aksie** (McClintock et al 2003:718-720) verwyder die skeiding, wat dikwels in akademiese kringe gehandhaaf word, tussen die doen en die gebruik van navorsing. Tradisioneel is onderskei tussen diegene wat navorsing doen en die wat navorsing toepas. Daar is ook onderskei tussen diegene wat navorsing doen en die wat nagevors word.

Aksie-navorsing is nie navorsing wat hoop dat aksie as aparte proses daarna sal volg nie. Dit is die navorsing en 'n gepaardgaande verandering van aksie wat lei tot 'n volgende aksie wat weer op sy beurt nagevors moet word. Dit vind in sirkulêre siklusse van beplanning-aksie/handeling-waarneming-refleksie plaas. Die navorser is ook mede-subjek en die navorsing-subjek is volwaardig medenavorser.

Hiervoor kan "akteur" as metafoor handig wees. Die akteurs (ook die navorser) neem deel aan die drama en neem dit nie net waar nie. Dit kan daartoe lei dat die studieveld gesien word as die teater met vele akteurs en tonele wat afspeel.

Aksie-navorsing neem nie ander navorsers, of dan die lede van 'n interpreterende gemeenskap, in ag nie.

A research-in-action metaphor implies that research activities 'constitute' such a community. This makes a change from seeing research-as-contributing to knowledge. As an actor, a researcher contributes to, and constitutes, an interpretive community. This is very powerful if the interpretive community also acknowledges relationships with potential 'co-researchers'. (McClintock et al 2003:720)

McClintock et al se tweede metafoor handel oor **Navorsing-as-narratief** (McClintock et al

2003:720-721). Navorsing word gesien as die uitvind van iets en in die sin dan 'n alledaagse aktiwiteit. Om uit te vind impliseer nuwe of verskillende verstaan. Dit is nie die ontdek van iets nie. Om uit te vind is om nuwe verstaan te skep. Indien nuwe verstaan volg op die verandering van metafore, impliseer uitvind die verandering van metafore. 'n Narratief maak die proses van uitvind koherent. 'n Narratief sluit die beskrywing en die reflektoring op ervaring in.

Research-as-narrative suggests that research works by describing, exploring and changing the metaphors used in a process of finding out during research. (McClintock et al 2003:721)

Dit beteken mense word nie meer beskryf nie. Daar word gewerk met die metafore wat hulle self genereer.

McClintock et al se derde metafoor vir navorsing is **navorsing-as-fasilitering**.

As alle mense betrokke is by navorsing as akteurs, is almal besig om uit te vind en verhale te vertel. In tradisionele, positivistiese navorsing is dit die uitsluitlike rol van die navorser. Wanneer saam met mense nagevors word hang dit af van hoe medenavorsers uitvind en verhale konstrueer. Navorsing kan wel alledaags wees, maar mense is te besig met hulle dagtaak en het nie geleentheid om op hulle aksies te reflekteer nie. Dit impliseer dat die akademiese navorser geleentheid moet skep vir alledaagse navorsing om plaas te vind. Hierdie skeppende rol kan as fasilitering gesien word - dus navorsing-as-fasilitering.

Fasilitering word hier gesien as die skep of daarstel van gunstige omstandighede, of ruimte, waarin navorsing kan plaasvind.

Dit laat die navorser met ten minste vier funksies:

- inisiëring van navorsing of aansluiting by bestaande navorsing;
- uitwys van voordele verbode aan deelname aan die navorsing;
- antisipering van moontlike wenslike ervaringe en die ondersoek van katalisators wat tot sodanige ervaringe kan lei;
- die voorsiening van logistiese ondersteuning (tyd, plek ens.).

Al hierdie funksies vereis verhoudingsbou. Dit beteken weer eens dat die navorser nie buite hierdie proses kan staan nie.

Metafore vir die rolle wat die navorser as fasiliteerder kan speel is: 'n dokter wat tegniese kundigheid voorsien en probleme oplos; 'n emansipeerder wat denkpatrone wil verander; 'n

onderwyser(es) wat help met probleemoplossing; 'n kryger wat aktiewe en radikale verandering bewerkstellig.

Fasilitering gaan dan oor die skep van gunstige ruimtes. Die probleem is wie op die aard van die ruimtes besluit. Indien dit net die navorser is, is dit ietwat eensydig. (McClintock et al 2003:721-723)

McClintock et al se vierde metafoor '**navorsing-as-verantwoordelik**' lê klem op navorsingsetiek en bevraagteken die nut van navorsing ("Who claims that research is 'A Good Thing?") (McClintock et al 2003:723-726; sien ook Gaddis 2004:38-40) Verantwoordelike navorsing begin dan by die bevraagteken van en wegdoen met die voorveronderstelling dat die doen van navorsing 'n goeie ding is. Navorsing lewer dalk niks op nie, of beklemtoon en versamel die negatiewe wat minder ruimte laat vir die uitleef van mense se hede-verhale.

Om ruimte te skep is maar een dimensie van verantwoordelike navorsing. Dit moet egter 'n ruimte wees waar nie gepoog word om mense se verstaan te verander nie, maar waar almal wat betrokke is tot groter verstaan, insig in mekaar en in die situasie kom.

Die navorser mag ook nie aan grootheidswaan lei en aanneem dat die navorsing mense se lewens sal beïnvloed nie. Die navorser gryp nie in 'n situasie in om regstellings te maak nie. Daarom word medenavorsers genooi om betrokke te raak. Wanneer iemand die geleentheid gehad het om 'nee' te sê en tog besluit om deel te neem en homself/haarself te verbind, word die verantwoordelikheid vir die navorsing van daardie punt af gedeel. Die uitnodiging legitimeer tot 'n mate die inbreuk wat die navorser gaan doen op die medenavorser(s) se lewens.

'n Verantwoordelike navorser is 'n navorser wat eerlik selfrefleksie doen - o.a ten opsigte van sy/haar motiewe, menseverhoudinge en vooroordele.

### 3.3.2 **Kriteria vir evaluasie van navorsing**

McClintock et al. (2003) ontwikkel drie stelle kriteria waarvolgens navorsing deur ander in die selfde navorsingsgemeenskap ge-evalueer kan word: Betroubaarheid ("trustworthiness");

diskoersgeldigheid (“discourse validity”) en pertinente raamwerke (“explicit frameworks”).

**Betroubaarheid** word gemeet aan:

- Langdurige en/of intensiewe betrokkenheid van verskeie akteurs (betrokkenes)
- Volgehoue en parallelle waarneming.
- Drie-ledige verhouding tussen bronne, metodes en navorsers
- Analise en weergee van verskille
- Negatiewe gevalle analise
- Portuur monitering
- Deelnemer (medenavorser) monitering
- Verslae met werkshipoteses, kontekstuele beskrywings en visualisering
- Parallelle navorsing en span kommunikasie
- Refleksiewe dagboeke
- Navorsingsoudit
- Rolspelers vryheid om te weet en op te tree.

**Diskoersgeldigheid** word ondersoek deur vier vrae:

- Verstaan jy wat gesê word?
- Is die verteller/spreker opreg?
- Is die verteller/spreker se punt vir jou aanvaarbaar?
- Stem jy met die spreker/verteller se gebruik van inligting en/of ervaring saam?

McClintock et al se derde kriterium vir die evaluering van navorsing is **pertinente raamwerke**. Dit help om integriteit te skep en regverdig wat gesê word. Dit maak voorveronderstellings en uitgangspunte so duidelik as moontlik en skep dus ‘n konteks waarbinne die navorsing plaasvind. ‘n Raamwerk kan nie as ‘n onveranderbare gesien word nie.

Any set of ideas that could be called ‘a framework’ evolves through the research, especially through reflecting on fieldwork, writing a thesis or developing a report. However, the criterion is a reminder to be explicit about assumptions and ideas and suggests documenting changes.

Tabel vir verantwoordelike doen van navorsing (McClintock et al 2003:726):

Kriteria vir verantwoordelikheid	Bydrae tot verantwoordelikheid	Gewenste kenmerke
Selfrefleksie	* bewus wees van idees, voorveronderstellings en alternatiewe	* navorsingsdagboek * dokumentering van verandering van idees
Betrokkenheid in 'n navorsingsgemeenskap	* deur 'dialog' met ander navorsers * deur 'n bydrae tot 'n navorsingsgemeenskap	* medewerking * portuur evaluering / beoordeling * konferensies
Voldoende gebruik van beskikbare bronne	* om verantwoordelik / toerekenbaar te wees	* koherensie en aanvaarbaarheid van argument * optimale gebruik van tyd
Versmelting in konteks	* deur 'n langdurige betrokke wees met mense in konteks * deur verhoudingsbou	* 'n 'ryk' / 'dik' beskrywing van die konteks * navorsing is relevant tot die konteks
Nougesetheid	* deur staving van stellings	* aanhaling van relevante literatuur en bronne
Opregtheid	* respek en waardering vir ander mense * konsekwenheid t.o.v. navorsingsmetodologie	* skryf in die eerste persoon * beskrywing van leerproses * ontwikkeling van toepaslike vaardighede

McClintock et al se metafore van navorsing bevoordeel mense wat betrokke is daarby omdat:

- dit 'n verstaan bring t.o.v. ons verstaan en die gebruik van taal,
- dit help om te reflekteer oor die doen van navorsing,
- dit help om 'n navorsingskonteks te verstaan en waardering te hê vir die verskeidenheid van verstaansmoontlikhede, van gevolgtrekkings,
- dit ruimte bied vir die groei of tot stand kom van verstaan,
- dit 'n navorsingsbenadering kan inspireer wat gebruik kan word in 'n konteks met 'n verskeidenheid rolspelers. (McClintock et al 2003:728)

Metafore inspireer navorsing saam met mense (as medenavorsers) op verskeie maniere. Metafore

bied 'n manier om ons verstaan te verstaan, asook die gebruik van taal. Metafore bied 'n manier waarop gereflekteer kan word oor navorsing. Metafore bied 'n manier waarop 'n navorsingskonteks verstaan kan word asook die verskeidenheid van moontlikhede waarop die situasie self verstaan kan word. Metafore bied ook ruimte vir die ontstaan van verstaan binne die konteks van navorsing saam met mense met uiteenlopende sienings.

Narratiewe navorsing vind aansluiting en baat by bogenoemde navorsings-metafore. Die narratiewe navorser werk saam met mense (medenavorsers) aan die projek en is gemaklik met die navorsing-as-aksie, navorsing-as-narratief, navorsing-as-fasilitering en navorsing-as-verantwoordelik metafore.

### .3.3 **Uitgangspunte**

Narratiewe navorsing word gedoen vanuit 'n oningeligte ("not-knowing") posisie, versus modernisme se standpunt van die deskundige as alleenbron en arbiter van kennis en insig. (Freedman & Combs 1996:44-45, 118; Müller et al 2001:81; Müller 2002:2; Anderson & Goolishian in McNamee & Gergen (reds).1992:25ev).

Dit is nie vanuit 'n onkundige posisie nie. Die navorser kan tog nie vorige kennis, ervaring en kundigheid uitvee of misken nie. Ook is dit nie moontlik om sonder enige vooroordele navorsing te doen nie. Die oningeligte posisie is 'n posisie wat die navorser voortdurend sy/haar vooroordele laat toets, daarop reflekteer en dit in ag neem. Dit beteken dat deurlopend vrae gevra word oor afleidings wat gemaak word, gevolgtrekkings waartoe gekom word, onsekerhede ens. Die navorser mag 'n kenner, of 'n kundige, wees op die studieveld maar is 'n oningeligte t.o.v. die medenavorser(s) en hul spesifieke situasie. Dit help die navorser om nederig te wees, homself/haarself nie in die pad van die navorsing te laat kom nie en om medenavorser(s) met respek te benader. Dit skep ruimte vir ontwikkeling van die navorsing, maar ook die ontwikkeling van die situasie, die medenavorser(s) en die navorser. Dit plaas die persone wat deel vorm van die navorsing langs die navorser en nie oorkant die navorser nie.

Narratiewe navorsing het groot respek vir mense en so ook die deelnemers aan navorsing.

One of the simplest ways of saying this is that in formalist inquiry, people, if they are identified at all, are looked at as exemplars of a form - of an idea, a theory, a

social category. In narrative inquiry, people are looked at as embodiments of lived stories. (Clandinin & Connelly 2000:43)

Mense, hul individualiteit, persoonlike groei en verandering en ook hulle narratiewe geskiedenis is belangrik en word in ag geneem. (Clandinin & Connelly 2000:30)

Dit is meer as 'n deelnemende navorsing waar resultate getoets word by deelnemers. Die navorser werk met medenavorsers. Daar word navorsing gedoen saam met mense.

Researching *with* people does not aim to describe people, or what they do, rather it aims to work with people on issues of concern. (McClintock et al 2003:716)

Hierdie is nie 'n ongelyke vennootskap nie. Die navorser is nie die uitvoerende vennoot en die medenavorser(s) die stille vennoot nie. Medenavorsers se gedagtes en interpretasies word ernstig opgeneem en nie as leke-opinies gesien nie. Dit gaan immers hier oor die medenavorser(s) se lewe en wie is in 'n beter posisie om te oordink en te interpreteer as die medenavorser(s) self? Die navorser is dus voortdurend in gesprek met die medenavorser oor sy eie motiewe en ervaring van die proses sodat hulle nie teen die medenavorser(s) en die proses werk nie.

Magspel word dus voorkom. Die mags- en beheerdinamika verander en die speelveld word gelyk gemaak.

Respek vir medenavorser(s) en navorsing saam met medenavorser(s) het 'n tweeledige motivering. Vanuit 'n politieke perspektief gesien het mense die reg daartoe. Epistemologies is deurleefde kennis, beproefde kennis en parate kennis ("know how") - praktiese wysheid - die beste kennisbasis wat daar is. (McClintock et al 2003:717)

**Praktiese wysheid**, of dan prakties-teologiese wysheid, speel 'n onmisbare rol in narratiewe navorsing. Dit is die hart van die benadering. Prakties-teologiese wysheid is onder 3.2 behandel. Hier word dus met enkele opmerkings volstaan.

Praktiese teologie behoort onderskei te word van ander teologiese vakke deur getrouheid aan konteks - nie net wat die algemene betref nie, veral wat die spesifieke konteks betref. Praktiese teologie moet ook trou bly in metodologie met 'n beweging van praktyk na teorie en terug na die praktyk. Hierdie metodologiese proses kan ook die sirkel van praktiese wysheid genoem word. (Müller 2004:3) Narratiewe navorsing kan op geen ander manier gedoen word nie.

Sosiale konstruksionisme gee gestalte aan baie van die narratiewe benadering se waardes, soos respek vir ander se standpunte, tentatiewiteit, ens. Sosiale konstruksionisme het uitgebreide



aandag gekry onder 2.2. Die navorsingsresultate, die navorsingsverslag, word sosiaal gekonstrueer tussen die navorser, die medenavorser(s), die diskoerse wat 'n rol speel, refleksiewe gemeenskap, sosiale konteks van navorser en medenavorser(s), en in hierdie geval ook die Christelike tradisie.

Verhaal, of dan narratief, is die draer van die waarheid of die realiteit wat die medenavorser gekonstrueer het. Dit is die draer van prakties-teologiese wysheid, van identiteit, van verlede, hede en die toekoms.

Ons eie persoonlike stories sowel as dié van die betekenisvolle gemeenskappe waarin ons lewe, vorm 'n netwerk wat sin aan ons bestaan verskaf. Daarom kan ons sê dat om jou storie in die midde van die saakmakende gemeenskap te kan vertel, sin aan jou lewe gee. (Müller 1996:21)

Die verhaal kan selfs as epistemologiese lens gesien word. Ons kennis van onself en van ander in die gemeenskappe waarin ons leef word voortdurend gevorm deur die verhale wat ons vertel en waarna ons luister. (Müller 1996:22) Sosiale konstruksionisme vind dus hoofsaaklik deur die uitruil van verhale plaas.

Bruner haal uit Jean-Paul Sartre se outobiografie aan:

a man is always a teller of stories, he lives surrounded by his own stories and those of other people, he sees everything that happens to him *in terms of* these stories and he tries to live his life as if he were recounting it. (Bruner 1987:21)

Bruner meen dat verhale en verhaalstrukture (die manier waarop verhale vertel word) so vasgelê kan word dat dit resepte word waarvolgens ervarings gestruktureer word. Dit het selfs 'n invloed op die persoon se toekoms.

I believe that the ways of telling and the ways of conceptualizing that go with them become so habitual that they finally become recipes for structuring experience itself, for laying down routes into memory, for not only guiding the life narrative up to the present but directing it into the future. I have argued that a life as led is inseparable from a life as told - or more bluntly, a life is not "how it was" but how it is interpreted and reinterpreted, told and retold....

(Bruner 1987:31)

**Die navorser is deel van narratiewe navorsing.**

Narrative inquiry characteristically begins with the researcher's autobiographically orientated narrative associated with the research puzzle (called by some the research problem or research question,.....).

(Clandinin & Connelly 2000:41)

Die narratiewe navorser staan nie los van die mense en situasie wat ondersoek word nie. Die narratiewe navorser moet bereid wees om van homself te gee en van homself prys te gee. Die navorser se eie verhaal het 'n invloed op die navorsingsnarratief en op die medenavorsers. Daarom moet die navorser bedag wees op die situasie en die invloed van haar/sy teenwoordigheid.

Binne die situasie behoort die navorser ook te soek na maniere waarop behulpsaam kan wees, waarop die navorsingsproses tot voordeel van die medenavorsers en die situasie kan wees.

Narratiewe navorsing poog nie soseer om primêr 'n **bydrae** te maak tot kennis nie, maar om die lesers van die navorsing uit te daag en toe te laat om nuwe moontlikhede in die lewe raak te sien. Narratiewe navorsing se bydrae is die oopmaak van nuwe moontlikhede.

The contribution of a narrative inquiry is more often intended to be the creation of a new sense of meaning and significance with respect to the research topic than it is to yield a set of knowledge claims that might incrementally add to knowledge in the field. (Clandinin & Connelly 2000:42)

Dit is in 'n sekere sin uitlokkend. Dit **nooi uit** om te soek na nuttige ooreenkomste.

In this way I imagined research as *provocative* in the sense that it *might* fit with the struggles and dilemmas that are alive for practitioners and clients in their own unique conversations. (Gaddis 2004:43)

Narratiewe navorsing poog om te **interpreteer en nie te analiseer**. Binne die paradigma van sosiale konstruksionisme word die medenavorser(s) se interpretasie ernstig opgeneem.

Before the researcher makes his/her own analysis, he/she would rather listen to and invite the teller of the story to make his/her own interpretation. Then follows a discussion, which constitutes a social constructionist process that leads to interpretation. (Müller 2002:3)

Dit beteken dat die fokus ook skuif van die dele na die geheel. Narratiewe navorsing wil nie opbreek tot in die kleinste moontlike deeltjies en dit ontleed nie. Daar word gepoog om die geheel te erken en verstaan. Uit daardie verstaan word na sommige onderafdelings gekyk, en binne daardie konteks vind interpretasie plaas.

Narratiewe navorsing maak dit moontlik dat **gemarginaliseerdes 'n stem kry**. Omdat daar gefokus word op en erns gemaak word met die persoon, die konteks en die spesifieke situasie op 'n spesifieke stadium, kry mense wat onder normale omstandighede gemarginaliseer sou word 'n stem. Hier gaan dit nie oor statistiese gemiddeldes, inferensiële statistiek of 'n meerderheidsverslag nie. Dit gaan oor die verstaan van 'n mens of mense in 'n spesifieke situasie, met 'n spesifieke narratiewe geskiedenis en 'n verwagte toekoms. Hierdie verstaan maak dit moontlik om ruimte te skep vir hoop op 'n beter afloop van die hedeverhaal in die toekoms.

Narratiewe navorsing **begin** nie by die formulering van 'n hipotese wat dan geverifieer of gefalsifiseer word nie. So 'n benadering stel te veel filters en vooroordele tussen die navorser en die medenavorsers en verhoog die waarskynlikheid en versoeking dat die navorsing gemanipuleer word ten einde sekere resultate op te lewer. Narratiewe navorsing begin by die keuse van 'n situasie of tema. In die ontvouing van die verhaal kristalliseer die fokus en afbakening mettertyd. Dit maak van narratiewe navorsing 'n onseker proses wat geduld van die navorser verg asook 'n openheid en oplettendheid na die ontwikkeling van die narratief en die besondere temas wat na vore tree. Dit kompliseer en bemoeilik die proses en kan redelike angs vir die navorser veroorsaak.

Dit beteken nie dat die navorsing ongestruktureer en sonder beplanning gedoen word nie, intendeel.

Temporaliteit of **tydsgebondenheid en konteks** is van groot belang. Gebeure word binne tyd

gelokaliseer. Wanneer wat gebeur het is belangrik. Elke gebeure het ook 'n verlede, hede en geïmpliseerde toekoms.

Konkreetheid en kontekstualiteit verhoog die kwaliteit van die navorsing. Dit voorkom 'n sinnelose veralgemening van gevolgtrekkings wat lei tot frustrasie. (Müller 2004:2)

... it has been demonstrated time and time again that the application of other's research in new social, cultural and economic contexts is unlikely to work. People must conduct substantive research on the practices which affect their lives in their contexts. (McClintock et al 2003:719)

Narratiewe navorsing is **tentatief**. Daar is altyd 'n alternatiewe interpretasie. Narratiewe navorsing lê nie die arrogansie van 'n goddelike perspektief aan die dag nie. Navorsingsverslae is 'n spesifieke weergawe van mense en situasies wat 'n bydrae maak tot 'n beter verstaan en die skep van nuwe moontlikhede. Daarom is daar sleg huiwerige pogings om te dui op moontlike toepaslikheid van aspekte binne ander kontekste en tye.

Die narratiewe navorser poog om tydens die hele navorsingsprojek **subjektiewe integriteit** te behou. 'n Ph.D studiegroep aan die departement Praktiese Teologie van die Universiteit van Pretoria onder leiding van prof Julian Müller het die volgende tien riglyne vir subjektiewe integriteit opgestel:

31. Openheid ten opsigte van voorveronderstellings en vooroordele
32. "Commitment" aan medenavorser(s) se idees en interpretasies
33. Openheid en gewilligheid om eie belange te verwoord
34. Refleksie oor eie motiewe en die proses
35. Refleksie oor eie reaksies tot die navorsing en eie insette
36. Bewustheid van verskil tussen subjektiewe integriteit en subjektivisme - subjektivisme is geslote en nie oop vir refleksie en ander insette nie.
37. 'n Goeie raamwerk (ontwerp) en logiese vloei van idees.
38. Commitment aan die unieke verhale van die medenavorser(s)
39. Luister na die relevante stemme (betrokkenes, rolspelers)
40. Wees kongruent - bly getrou aan eie benadering.

### 3.3.4 Navorsingsraamwerk

Hierdie opskrif was eers: Navorsingsmodel. Ek het ongemaklik gebly daarmee. Narratiewe navorsing kan nie gedoen word aan die hand van 'n model, 'n resep nie. Die indruk van rigiditeit pas ook nie by die narratiewe benadering nie. 'n Paar alternatiewe is oorweeg: navorsingsagenda - te stapsgewys en skep die indruk dat daar vooraf bepaal gaan word wat ter sprake is. Sommige agendas bestaan uit geformuleerde aanbevelings of besluite en daar word, na bietjie debat, daarvoor of daarteen gestem. Navorsingsprogram - te formeel gestruktureerd, gerig en gedruk in 'n rigting. Navorsingsriglyne - slegs breë bane waarbinne beweeg moet word met die navorsing. Dalk te oop vir 'n akademiese studie en herinner aan etiese riglyne wat in elke geval goed in plek moet wees (sien 3.3.4).

In aansluiting by een van McClintock et al. (2003) se drie stelle kriteria waarvolgens navorsing deur ander in dieselfde navorsingsgemeenskap beoordeel kan word, nl pertinente raamwerke, en die PhD groep se 'goeie raamwerk (ontwerp) en logiese vloei van idees', as riglyn vir subjektiewe integriteit, het ek besluit op navorsingsraamwerk.

Ek het aanvanklik die **ABDCE** ("**Action, Background, Development, Climax, Ending**") model van Anne Lamott, vir die skryf van fiksie, wat deur Müller et al (2001) uitgewerk is as raamwerk vir narratiewe navorsing, gebruik vir my navorsing. Dit bied 'n besondere raamwerk waarbinne narratiewe navorsing gedoen kan word.

#### ↳ AKSIE

Die navorsing van die verhaal van die aksie is die fokus van hierdie narratiewe navorsing. Dit staan in kontras met tradisionele navorsing se gerigtheid op probleemstelling en oplossing.

In narratiewe navorsing word aan meer as die probleem aandag gegee, daar word na elke aksie gekyk met die oog op 'n alternatief. Dit beteken dat die nou - die hede - dinamies is en nie 'n gegewene of 'n vloek nie, daar is hoop.

Die navorsing van die aksie vra 'n sensitiewe en deeglike empiriese kyk na mense en hulle doen en late en dan daarop 'n toegewyde, eerlike poging om die "nou" te beskryf. Dit is belangrik om op die "nou" te konsentreer en die versoeking te weerstaan om op hierdie punt na die verlede of die toekoms te kyk - selfs die onlangse verlede en nabye toekoms.

Die navorser word deel van die aksie wat ondersoek word en vorm dan deel van die sosiale konstruksies wat daaruit vloei. Wanneer besluit is watter aksie nagevors gaan word moet besluit word t.o.v. die modus van interaksie met die aksie wat gebruik gaan word.

⇨ AGTERGROND

Die ondersoek na en ontginning van die agtergrond is die daarstel van 'n konteks waarbinne die aksie geplaas kan word.

“During this phase of the research process the ‘now’ of the story is set against the current socio-political and economic background in which the researchers and co-researchers are busy writing their own life stories” (Müller et al 2001:84) Sosiale konstruksionisme vra ook dat kulturele en kontekstuele stories aandag geniet. (Freedman & Combs 1996:31)

In hierdie beweging van die navorsing sal ondersoek ingestel word na **die diskoerse** wat 'n invloed het op die ontwikkeling van die aksieveld.

⇨ ONTWIKKELING

'n Narratiewe navorser is geduldig, stel belang en is nuuskierig. **Die navorser is ook oop vir die natuurlike ontwikkeling van die navorsing.** Daar is nie vooraf 'n aanduiding wat die oplossings gaan wees nie. **Verwagtinge rondom uitkoms moet vermy word.** Dit is 'n **moeilike proses vir die navorser.** Saam met die medenavorsers word die verhaal geleef en met groot aandag gewag op die ontvouing van die storielyn. Metafores gesien kan gesê word: Die bredie prut rustig met geurmiddels wat nou en dan bygevoeg word (deur die navorser en medenavorsers). 'n Bredie is op sy beste wanneer 'n mens geduldig wag totdat alles deeglik deurgekook is.

Dit is 'n ontdekkingsreis sonder 'n idee wat ontdek gaan word. Die onbekende speel 'n groot rol en noop die navorser gevolglik om voortdurend op te let na ontwikkelinge, nuwe draaie wat die navorsingsreis maak. Wanneer dit misgekyk word bestaan die kans dat jy verby 'n skat gaan stap wat bepalend kan wees vir die hele reis. (Müller et al 2001:84-86)

**Met afwagting word meegereis en meevertel aan unieke verhale.**

Die navorser en die medenavorser werk konstruksionisties saam aan die ontwikkeling en aanteken van die medenavorsers se verhaal en soek na 'n nuwe, beter verhaal wat kan ontwikkel.

Verhale, ook die lewensverhale van mense, het storielyne. 'n **Storielyn** bevat sekere essensiële elemente (Carey & Russell 2003:61):

1. Gebeure
2. in 'n opeenvolgende volgorde,
3. oor 'n tydperk
4. georganiseer rondom 'n sekere tema ("plot")

Müller (1996:103-104) gee meer omvattende vyf karakteristieke **eienskappe van 'n verhaal** weer:

*Eerstens* het elke verhaal 'n begin en 'n einde. Want stories neem vorm aan binne ruimte en tyd. Daar is 'n verlede en 'n toekoms.

*Tweedens* vertel 'n verhaal altyd van die een of ander krisis (*katastrofe*).

*Derdens* is daar op 'n manier 'n verlossing wat deel van die intrige vorm.

*Vierdens* vind daar karakterontwikkeling plaas. Dit gaan oor persone wat name dra en betekenis het binne die geheel. Binne die verhaal is daar gewoonlik ook 'n dinamiese ontwikkeling in terme van die karakters en hulle verhoudinge tot mekaar.

*Vyfdens* het alles in 'n verhaal betekenis. 'n Verhaal behels 'n outeur. Daarom is daar niks toevallig in 'n storie nie. Gebeurtenisse wat deur 'n outeur in 'n verhaal ingevoeg word, word met 'n doel ingevoeg. Niks is blote "stopsels" nie.

Vanuit die aksie, die hede, is daar die potensiaal om die verledeverhale te herstruktureer, oor te vertel met ander gebeure, of dieselfde gebeure rondom 'n ander tema georganiseer. Dit vind ook voortdurend plaas in 'n mens se lewe.

Die herstrukturering van die verlede skep 'n nuwe ruimte vir die hede en maak dit moontlik om 'n sinvolle hoopvolle toekomsverhaal te konstrueer.

Die ontwikkeling van die verhaal, van die navorsing, vind rondom interaksie plaas. Sonder interaksie is daar geen ervaring nie en geen ontwikkeling nie.

Die gespreksgenote of karakters wat interreageer in die navorsing is: die medenavorsers, die navorser, die 'teorie' (literatuur), 'n refleksie- of respons-groep(e).

Al hierdie rolspelers word beïnvloed deur tyd, konteks, verledeverhale, gebeure, ander mense, ens. Dit is dus 'n komplekse, dinamiese proses. Die navorsing word in die midde van 'n veelvoud van verhale gedoen.

Die gesprek tussen die verskillende gespreksgenote wat by die navorsing betrokke is vind grootliks in die navorser plaas. Daarom is dit belangrik dat die navorser met groot integriteit te werk gaan en seker maak dat daar in die skryf van die navorsingsverslag nie te veel interpretasie (manipulasie?) van sy kant is nie. Hiervoor is 'n studieleier en 'n refleksiegroep(e) van groot belang.

Om misverstand so ver as moontlik uit te skakel is dit nodig dat gespreksgenote gereeld toets of 'n ander gespreksgenoot reg gehoor, reg verstaan is en nog steeds so voel oor die saak - daar vind gedurig ontwikkeling binne elke gespreksgenoot plaas. Hierdie toetsing of kontrole kan plaasvind deur empatiese response, parafrasering, waarnemingskontrole, beskrywing van emosies (eie en ander gespreksgenoot) ens.

Prakties beteken dit dat die navorser verhale (data) versamel in gesprek en medewerking met die medenavorsers. Hierdie aksie- en agtergrond verhale moet noukeurig nagespoor word. Daar moet seker gemaak word dat dit 'n diepgaande, ryke beskrywing is wat verkry word. Hierdie verhale word dan in gesprek gebring met die literatuur wat betrekking het op betrokke temas of gebeure. Wanneer die literatuur, die verhale, die medenavorsers en die navorser se gesprek vorder vind daar interpretasies plaas.

Hierdie proses word met die refleksiegroep gekommunikeer om 1) te verseker die proses verloop met integriteit (vgl Subjektiewe integriteit onder 3.4) en 2) om die navorser te help om nie 'n belangrike of unieke uitkoms te mis nie. Hierdie kritiese refleksie is van groot belang.

#### ◇ KLIMAKS

Binne die konteks van die metafoor (skryf van fiksie) maak die woord "klimaks" sin. Binne die konteks van narratiewe navorsing sal ek graag wil praat van "ontknoping". Klimaks impliseer 'n toppunt waarna alles anders is en alle krisisse opgelos is. Die lewe, en narratiewe navorsing, ontwikkel en kan moontlik tot 'n hoogtepunt kom waarna alles anders is, maar is meer dikwels 'n



ontknoping van 'n vasgedraaide verhaal wat help om nuwe moontlikhede raak te sien. Die ontknoping bied alternatiewe en hoop.

Wanneer die ontknoping gaan plaasvind, hoe dit gaan plaasvind en wat die uiteinde gaan wees kan nie vooraf voorspel word nie. Daarom kan narratiewe navorsers nie met hipoteses werk nie. Dit beteken dat die navorser dikwels mense sal sien swaarkry, sien ly, en saam met hulle daarvan moet probeer sin maak. Met groot verantwoordelikheid moet die navorser hierdie proses aanpak.

⇒ EINDE

Hier sal ek graag die konsep “debriefing” wil gebruik. . “Debriefing” is 'n dinamiese konsep wat dui op 'n terugkyk met die oog op die toekoms en voortgang. Nabetrugting neem lesse uit die verlede na die toekoms.

So 'n navorsingsproses is intens. Daarom het die navorser sowel as die navorsing nodig om nabetrugting te hou en die proses in finale oënskou te neem.

Navorsing kan ook nooit 'n einde hê nie.

Research creates it's own story with new possibilities. Therefore, narrative research doesn't end with a conclusion, but with an open ending which hopefully would stimulate a new story and new research. To speak of a beginning and an end is in a sense ironic and an embarrassment. (Müller et al 2001:89-90)

Na die lees van die artikel “Narrative Practical Theology, and Postfoundationalism. The Emergence of a New Story”, het ek die twee raamwerke langs mekaar geplaas en probeer integreer.

Müller (2004) ontwikkel 'n “Postfoundationalist Practical Theology” aan die hand van Wentzel van Huyssteen se “Postfoundationalist Theology”.

.....*a postfoundationalist theology* wants to make **two moves**. First, it fully acknowledges **contextuality**, the epistemically crucial role of **interpreted experience**, and the way that **tradition** shapes the epistemic and nonepistemic **values** that inform our reflection about God and what some of us believe to be **God's presence** in this world At the same time, however, a postfoundationalist notion of rationality in theological reflection claims to **point creatively beyond the confines of the local** community, group, or culture towards a plausible form

of **interdisciplinary conversation**.

Hierdie raamwerk vir 'n post-fundamentele praktiese teologie kan goedskiks op narratiewe navorsing van toepassing gemaak word en spreek tekortkominge van die ABDCE raamwerk aan.

Die ABDCE raamwerk laat nie ruimte vir 'n pertinente hantering van die teologie nie. Wanneer teologie, of teologiese temas, tydens enige van die bewegings voorkom kan dit ter sprake kom. Die alternatief sou wees dat die navorser geloofstemas inbring, wat geforseerd mag voorkom. Die doelbewuste poging om oor die grense van die betrokke situasie heen te soek na die moontlikhede wat die ontvouing van die kontekstuele narratief vir ander situasies kan oopmaak, is baie positief.

Hierdie post-fundamentele praktiese teologie (PfPT) het sewe bewegings onder die opskrifte: Konteks en geïnterpreteerde ervaring; Tradisies van interpretasie; God se teenwoordigheid; Verdik/verryk deur interdissiplinêre ondersoek; Wier as die plaaslike gemeenskap.

**Konteks en geïnterpreteerde ervaring** (volgens post-fundamentele praktiese teologie - PfPT):

41. 'n Spesifieke konteks word beskryf: Die konteks, aksieveld, of *habitus*<sup>1</sup> word gekies en beskryf. Onderhoude word gevoer met relevante persone wat die verstaan van die spesifieke konteks kan verbeter. Hierdie onderhoude word dan sosiaal konstruksionisties geïnterpreteer.
42. Luister na en beskryf van ervarings binne die konteks: Empiriese navorsing vanuit die narratiewe perspektief word gedoen. Daar word geluister na die verhale van die medenavorsers en ander relevante persone om die ervarings wat binne die spesifieke konteks plaasvind te verstaan.
43. Ervarings word geïnterpreteer, beskryf en ontwikkel in samewerking met die medenavorser(s): Die interpretasie van die medenavorser(s) is hier baie belangrik. Daar word gesoek na die betekenis wat hulle heg aan die ervarings binne hulle konteks.

---

<sup>1</sup> "which refers to a kind of practical knowledge within which human social action enacts and constructs culture - a synthesis of structure and agency: a 'system of structured, structuring dispositions..... constituted in practice and..... always oriented towards practical functions'." (Müller et al 2001:80)

**Tradisies van interpretasie** (volgens PfPT):

44. Ervaringe word beskryf in die lig van interpretasietradisies wat dit beïnvloed: Die diskoerse en tradisies wat persepsies en gedrag beïnvloed word geïdentifiseer. Daar moet vervolgens gepoog word om te verstaan hoe die diskoerse die huidige gedrag, ervaringe, beïnvloed. Die medenavorser(s), literatuur, kuns en kultuur van die spesifieke konteks moet gebruik word om insig te kry in die heersende diskoerse asook die invloed wat die diskoerse het.

**God se teenwoordigheid** (volgens PfPT):

45. 'n Refleksie op die godsdienstige en geestelike aspekte, veral die teenwoordigheid van God, soos dit verstaan en ervaar word in die spesifieke konteks: Dit is nie 'n gedwonge inbring van God in die situasie nie. Dit behoort 'n eerlik, opregte poging te wees om die medenavorser(s) se godsdienstige en geestelike verstaan en ervaringe van God se teenwoordigheid, te begryp. Weer eens is hierdie proses sosiaal konstruksionisties en die navorser se verstaan van God se teenwoordigheid in die situasie is 'n waardevolle bydrae.

**Verdik/verryk deur interdisiplinêre ondersoek** (volgens PfPT):

46. 'n Beskrywing van ervaring verdik deur interdisiplinêre ondersoek: Interdisiplinêre werk is gekompliseerd en moeilik weens die verskeidenheid van benaderings, taal en metodes wat deur verskillende dissiplines gebruik word om menslike ervaringe te ontleed, verstaan en verklaar. Met omsigtigheid word in gesprek getree met die ander teologiese dissiplines en ander menswetenskappe. Wanneer die insigte en inligting wat so verkry is sinvol geïntegreer word met die ervaringe binne die spesifieke konteks kan dit verryking tot gevolg hê, asook 'n dikker beskrywing en verstaan van die ervaringe.

**Wyer as die plaaslike gemeenskap** (volgens PfPT):

47. Die ontwikkeling van alternatiewe interpretasies wat wyer as die plaaslike gemeenskap relevant kan wees. Praktiese teologie beskryf en interpreteer nie net nie. Dit gaan ook oor dekonstruksie en emansipasie. Dit is nie soseer 'n veralgemening nie, eerder 'n dekonstruksie van negatiewe diskoerse. Deur die proses van sosiale konstruksionisme word nuwe betekenis geskep, alternatiewe interpretasies en moontlikhede

(toekomsverhale) daar gestel, wat wyer as die plaaslike gemeenskap sinvol kan wees.

Wanneer die ABDCE en PfPT benaderings as raamwerk vir narratiewe navorsing opgeveeg word is die volgende ter sprake:

Beide van bogenoemde raamwerke neem die hermeneutiese beweging praktyk-teorie-praktyk ernstig op.

Kontekstualiteit, individualiteit (persoonsgebondenheid) en temporaliteit word deur die navorsing van die “Aksie” (ABDCE) sowel as die eerste drie bewegings - Konteks en geïnterpreteerde ervaringe (PfPT<sup>1</sup>), deeglik aangespreek.

Die invloed van diskoerse op die medenavorsers, hul situasie en die konteks word ondersoek en in ag geneem deur ABDCE (agtergrond) en PfPT (tradisies van interpretasie)

Van hierdie punt af loop die twee raamwerke nie meer so parallel nie. ABDCE stel ‘n geduldig deurleef van die ontwikkeling voor. Daar vind in die lewens van die medenavorser(s) (met die navorser daarby betrokke) ontwikkeling en eindelijk ook ‘n ontknoping (klimaks) plaas.

PfPT ontwikkel die beskrywing en die interpretasies van die ervaringe saam met die medenavorser(s). Dit wil dus lyk asof hier nie noodwendig sprake is van ‘n deurleefde ervaring van ontwikkeling en ontknoping nie. Prakties beteken dit dat die navorser en die navorsing nie uitgelewer is aan die tydskedule van die ontwikkeling en die ontknoping van die situasie nie. Die realiteit is dat daar in sommige situasie vir bitter lank geen of min ontwikkeling kan wees. Die ontwikkeling van die beskrywing en interpretasies van die ervaringe kan dan juis alternatiewe moontlikhede vir die situasie en die medenavorser(s) oopmaak, ruimte skep vir nuwe moontlikhede.

PfPT gee pertinent aandag aan die teenwoordigheid van God. Baie belangrik is die feit dat niks op die medenavorser(s) afgedwing word nie. Dit wat die medenavorser(s) bied is dit wat gebruik word. Maar hierdie beweging maak dit moontlik om hierdie dimensie wel te ondersoek asook vir die navorser om te reflekteer op sy/haar ervaring van God se teenwoordigheid in die spesifieke konteks sowel as in die konteks van die navorsing.

PfPT se sesde beweging is die interdisiplinêre gesprek. Hoewel sinvol geplaas, moet ook in ag

---

<sup>1</sup>Post-fundamentele Praktiese Teologie

geneem word dat daar voortdurend, ook tydens die ander bewegings interdisiplinêre gesprek nodig en sinvol mag wees. Die dualisme van praktyk en teorie moet hier steeds vermy word. So byvoorbeeld sal dit onmoontlik wees om die interpretasietradisies te beskryf en te ondersoek sonder interdisiplinêre gesprek.

ABDCE se nabetraging (“Ending”) en PfPT se laaste beweging kan weer in verband gebring word. Daar word saamgevat uit die navorsingservaring en na buite gekyk na moontlike sinvolle bydraes wyer as die plaaslike gemeenskap. Dit stel die navorsing ook bloot aan ‘n wyer gehoor van die akademiese gemeenskap met ‘n gevolglike uitdaging om deur die navorsing geïnspireer te word.

**Hierdie studie gaan van die insigte van die ABDCE raamwerk gebruik maak, maar hoofsaaklik binne die PfPT raamwerk werk.**

### 3.4 Navorsingsetiek

*Naivety about ethics is itself unethical.* (Shaw 2003:11)

Sedert die Neurenberg-kode van 1947, wat ontstaan het uit die Neurenberg militêre tribunale, is daar ‘n wêreldwye poging om etiese en geregtelike riglyne vir navorsing daar te stel en toe te pas. Klem is geplaas op beskerming, sodat individue wat aan navorsing deelneem nie ly ter wille van navorsing en kennis nie. Ongelukkig is daar in die geskiedenis vele voorbeelde van mense wat oneties en onmenslik behandel is en liggaamlike en sielkundige skade berokken is in die naam van navorsing. (Antle & Regehr 2003)

Etiese kwessies ontstaan wanneer ons interreageer met ander mense, ander wesens (soos diere) en die omgewing, veral wanneer daar potensiële of werklike konflik van belange bestaan. Wat reg en verkeerd is, wat die regte ding is om te doen, is nie so voor die hand liggend nie. Wat reg is vir my kan vir die volgende persoon verkeerd of nadelig wees. Soms moet voordele en nadele opgeweeg word teen mekaar. Wetenskaplikes, navorsers, het die reg om navorsing te doen, maar nie ten onregte van

‘n ander persoon of tot benadeling van ‘n ander se regte en waardigheid nie. (Babbie & Mouton 1998:520)

Eties word meestal gedefinieer as konformering, of ooreenkoms, van gedrag met die standaard van ‘n spesifieke beroep of groep. (Babbie 2001:470) Gevolglik moet ons in hierdie studie dan kennis neem van teologiese etiek.

*Teologiese etiek is die wetenskaplike, en die deur die tyd bepaalde antwoord op die openbaring van God, aangaande die wyse waarop die persoon van die mens in alle situasies en in alle verhoudinge met die oog op die verwerkliking van sy bestemming as mens, behandel behoort te word. (Heyns 1982:48)*

Hierby kan aangesluit word deur ‘n navorsingsetiek wat aan narratiewe navorsing riglyne gee. In die lig van God se openbaring tot die navorser en medenavorser(s) se beskikking op daardie stadium, in daardie proses, moet die medenavorser(s) en navorser so optree en so behandel word dat dit bydra tot die verwerkliking van almal wat betrokke is se bestemming as mens.

Hierdie etiese houding en handeling het betrekking op alle situasies en alle verhoudinge. Daarby word ook ingesluit die verhouding tot die self, ander mense, wesens (diere ens.) en die omgewing. Almal moet so behandel word dat daar ruimtes ontstaan vir die groei van nuwe, beter lewensverhale.

Saam met die besondere posisie wat die medenavorser(s) tydens narratiewe navorsing gegee word, kom ook verantwoordelikheid. Anders as die positivistiese navorser wat in beheer is en die navorsingsobjekte wat blootgestel is, is die narratiewe navorser ook oorgelewer aan die medenavorser(s) en is daarom kwesbaar (vgl 3.4.8) Narratiewe navorsingsetiek behoort dus ook aandag te gee aan etiese riglyne vir die medenavorser(s).

Shaw (2003) wys op drie modelle vir navorsingsetiek:

- Duty ethics of *principles*, from which perspective research ethics are driven by universal principles such as honesty, justice and

respect, that in certain circumstances can become absolutes, regardless of consequences.

- Utilitarian ethics of *consequence*, which prioritize the outcomes of actions and entail a cost-benefit pragmatism, and can mean that ends are regarded as justifying the means.
- Value ethics of *skills*, which stress a contextual or situational ethical position, with the emphasis on researchers' moral values and ethical skills in reflexively negotiating ethical dilemmas. (Shaw 2003:11)

Ek verkies om eklekties gebruik te maak van al drie hierdie modelle. Grootste aansluiting word egter gevind met die derde model op grond van kongruensie met die waardes van sosiaal-konstruksionisme en die prosesmatige aard van narratiewe navorsing.

Oor die algemeen gesien is daar drie etiese hoofbeginsels wat geld (Antle & Regehr 2003) tydens die doen van navorsing:

5. Outonomie en selfbeskikking - sluit die beskerming van persone met beperkte outonomie in.
6. Voordeligheid - die verantwoordelikheid om 'n positiewe bydrae te maak. Parallel lopend is die verantwoordelikheid om nie te benadeel, skade of leed aan te doen nie.
7. Geregtigheid - die verantwoordelikheid om voor- en nadele regverdig teen mekaar op te weeg.

Hierdie hoofbeginsels word in meer besonderhede bespreek onder: vrywillige en ingeligte toestemming; geen benadeling; anonimiteit en vertroulikheid; misleiding; botsende belange; navorsingsverslag; eienaarskap; die medenavorser(s) en regverdigheid en billikheid.

#### 3.4.1 Vrywillige en Ingeligte Toestemming

Wanneer navorsing mense betrek by die proses behels dit 'n indringing in mense se lewens. Die navorser het nie 'n reg daartoe nie. Daarom is vrywillige en ingeligte toestemming belangrik. 'n Belangrike element van outonomie en selfbeskikking is vrywillige en ingeligte toestemming, of instemming, van die medenavorser(s) dat hulle deel van 'n navorsingsprojek gemaak kan word. (Smythe & Murray 2000:312-313, 319-320; Antle & Regehr 2003:137ev; Babbie 2001:470-471) Dit word as die kern van etiese optrede teenoor mense wat aan navorsing deelneem gesien.

Die reg tot vrywillige en ingeligte deelname word deur die hele navorsingsprojek behou. Dit beteken dat die medenavorser(s) enige tyd wanneer hulle ongemaklik voel oor 'n aspek van die navorsing, dit kan noem, gesprek daaroor voer en indien dit nie bevredigend aangespreek kan word nie, kan onttrek uit die navorsing.

Inligting wat verskaf moet word is: 1) die doel van die navorsing en die identiteit van die navorser; 2) die duur van deelname; 3) aard van die navorsingsprosedures; 4) voorsienbare voordele en risiko verbonde aan die navorsing; 5) versekering van die vrywillige aard van deelname en die reg om te onttrek.

Belangrike elemente wat in ag geneem moet word tydens die **verkryging van ingeligte toestemming** is:

8. Maak seker die potensiële deelnemers is geestelik en verstandelik in staat om toestemming te gee. Indien nie, volg toepaslike protokol om van 'n verantwoordelike persoon toestemming te verkry.
9. Maak seker dat voldoende inligting t.o.v. die navorsingsprojek deurgegee word.
10. Voorsien genoeg tyd en privaatheid vir die potensiële deelnemers om hulle deelname te oorweeg.
11. Maak voorsiening daarvoor om enige ander faktore wat die toestemming positief of negatief kan beïnvloed in ag te neem en te hanteer.
12. Maak seker dat potensiële deelnemers weet wat met inligting wat verkry word deur die navorsing gaan gebeur en watter stappe die navorser gaan neem om vertroulikheid en anonimiteit te verseker.
13. Maak seker die potensiële deelnemers besef dat hulle deelname kan weier of enige tyd kan staak sonder om daardeur benadeel te word.



14. Neem die potensiële deelnemers se kulturele en godsdienstige agtergrond in ag. Byvoorbeeld: Binne sekere kulture kan potensiële vroulike deelnemers nie direk deur die navorser genader word nie.
15. Alle potensiële risiko's verbonde aan die navorsingsprojek moet verduidelik word.
16. Alle potensiële voordele (direkte en indirekte voordele) wat die navorsingsprojek vir potensiële deelnemers inhou moet verduidelik word.

Medenavorsers sal herinner moet word dat narratiewe navorsing 'n voortdurend ontvouende proses is waarvan die resultate nie ge-antisipeer of gewaarborg kan word nie. 'n Toestemmingsvorm kan nie die dinamiese proses van interpretasie en die opteken van 'n verhaal (outeurskap) omvat nie.

**Toestemming tot die proses van navorsing** sou 'n alternatiewe benadering wees.

In process consent, informed consent is a mutually negotiated process that is ongoing throughout the course of the research rather than something obtained just at the outset. (Smythe & Murray 2000:320)

Dit beteken dat data na afloop van die navorsing ook onttrek kan word.

### 3.4.2 Geen benadeling

Navorsing behoort nie medenavorsers op enige manier te benadeel nie. Die navorsingsresultate mag nie 'n verleentheid wees, of gesinslewe, vriendskappe, werk, of wat ook al bedreig nie. (Smythe & Murray 2000:314-315, 321-323; Babbie 2001:471-472)

Wanneer risiko vir benadeling groter word ontstaan 'n probleem. Wanneer die drempel van minimale risiko oorgesteek word moet die voordele wat uit die navorsing mag voortvloei opgeweeg word teenoor die potensiële benadeling, skade of lyding teenoor die medenavorser(s).

Wanneer die bedreiging of benadeling nie fisiek is nie, maar sielkundig word dit moeilik om potensiële benadeling te bepaal of te voorspel.

The potential risks invoked by narrative research have to do with the subtle and often unforeseeable consequences of writing about people's lives. (Smythe & Murray 2000:321)

Narratiewe navorsing skryf van mense se ervarings. Hierdie ervarings is hulle verhale wat hulle leef. Wanneer ons hulle aanmoedig om hierdie verhale te vertel word ons deel van daardie verhaal. Dit kan positief wees en die persoon help om 'n verhaal vol probleme te herinterpreteer en nuut uit te leef. Maar daar is ook groot risiko's dat dit negatiewe gevolge kan hê. Die optekens van die verhale asook die interpretasie van die verhale moet met groot verantwoordelikheid gedoen word, asook met groot etiese sensitiwiteit. (vgl Shaw 2003:22-23)

Van medenavorsers word verwag om te vertel van gebeure wat min ander mense dalk van weet en interpretasies te gee van situasies wat nog nie eers met die mense naby aan hom/haar deurpraat is nie.

'n Interpretasie van 'n gebeure of situasie kan vir 'n medenavorser konfronteer met 'n deel van hom-/haarself wat ongemaklik is en heelwat emosies kan losmaak. Wanneer jou verhaal deur iemand herinterpreteer word, het dit 'n emosionele impak.

Wanneer die navorser se weergawe van die verhaal as outoritêr gesien word, beïnvloed dit die individu se siening van sy/haar verhaal. Sodoende is narratiewe navorsing indringend en kan subtiele skade aangerig word. Die skade kan plaasvind wanneer die navorser se weergawe negatief of positief ervaar word deur die medenavorser(s).

Die navorser moet dus voortdurend bewus wees van die mag wat sy/haar interpretasie kan hê wanneer die persepsie ontstaan dat dit 'n kennernarratief of meesternarratief is. Die navorser sal voortdurend dekonstruktief met sy/haar weergawe moet omgaan. Dit beklemtoon eintlik net die belangrikheid daarvan dat die navorser nie moet interpreteer en by die medenavorser(s) sy/haar interpretasie net toets nie. Die medenavorser(s) behoort die pas aan te gee t.o.v. die interpretasie.

Medenavorser(s) kan maklik voel dat hulle deur die navorser in die steek gelaat of verraai is. Weens die aard van narratiewe navorsing beweeg die navorser en die

medenavorser(s) na aan mekaar. Daar word net met enkele mense gewerk. Daar word in besonderhede in hulle lewensverhale ingegaan. Meestal oor 'n redelike lang periode. Gevolglik ontstaan daar dikwels besondere verhoudinge. Wanneer die navorsingsverslag dan geskryf word en hierdie verhouding en vertroulikhede bekend gemaak word kan daar negatiewe gevoelens ontstaan. (Shaw 2003:23-24)

Wanneer hierdie verhale dan in 'n navorsingsverslag opgeteken word en geïnterpreteer word, bestaan die moontlikheid dat die medenavorser(s) dit negatief ervaar.

### 3.4.3 Anonimiteit en Vertroulikheid

Om die privaatheid van die medenavorser(s) te beskerm word van die tegnieke anonimiteit en vertroulikheid gebruik gemaak. (Babbie 2001:472)

Anonimiteit geld alleen wanneer die navorser (nie net die lesers van die verslag nie) nie die data kan koppel aan 'n persoon nie. Navorsing wat van onderhoude gebruik maak kan dus nie anoniem wees nie.

Vertroulikheid waarborg dat die medenavorser(s) nie deur die lesers van die navorsingsverslag geïdentifiseer sal kan word nie.

Dit is egter belangrik om kennis te neem daarvan dat die reg op privaatheid nie absoluut is nie. Openbare en wetlike oorwegings mag by geleentheid groter gewig dra en lei tot 'n breuk in vertroulikheid. Die navorser is wetlik verplig om gesinsgeweld, voornemens om te moor, ens. aan te meld. Wanneer identifiseerbare inligting van die medenavorser(s) openbare, algemene kennis is geld die vereiste van vertroulikheid ook nie meer nie. (Smythe & Murray 2000:314)

Inligting wat verkry word deur narratiewe navorsing is vol fyn besonderhede en is persoonspesifiek. Dit word dus byna onmoontlik om vertroulikheid te waarborg. Wanneer 'n verhaal vertel en geïnterpreteer word herken medenavorser(s) hulself maklik (t.s.v. pseudonieme en ander pogings om identiteit te verdoesel) en is dit ook moontlik vir mense wat die medenavorser(s) ken om die identifikasie te maak. In die lig hiervan het die narratiewe navorser 'n groot verantwoordelikheid om medenavorser(s)

en derde partye wat in die narratiewe voorkom te beskerm en latere uitbuiting en benadeling te verhoed. (Smythe & Murray 2000:320)

Hierdie verantwoordelikheid laat die narratiewe navorser weerloos aangesien dit onmoontlik is om alle toekomstige scenario's te voorsien.

Dit mag ook spanning plaas op die skryf van 'n navorsingsverslag omdat sommige dele van die verhaal (wat belangrik mag wees t.o.v. die interpretasie) weggelaat of verander moet word ter wille van die beskerming van die medenavorser(s)

Met narratiewe navorsing kan dit ook gebeur dat die medenavorser(s) op 'n stadium in die proses van plan verander en erkenning wil hê vir hulle mede-outeurskap, en dus hulle eie name gebruik wil hê en nie pseudonieme nie. Ook kan dit gebeur dat die medenavorser(s) aanvanklik kies dat eie name gebruik word en later besluit en verkies dat pseudonieme gebruik word. (Clandinin & Connelly 2000:175)

My medenavorsers het versoek dat die plekname wat in hulle verhaal ter sprake gekom het asb. terug verander word na die oorspronklike ware name "Dit lees makliker so. Meer persoonlik. Dit het tog immers regtig gebeur."

Die probleem is dat die identiteit van die medenavorser(s) wye identifisering ook moontlik maak. Wanneer die medenavorser(s) se identiteit bekend is beteken dit dat enige ander karakters in die verhaal maklik identifiseerbaar is. Wanneer die konteks positief is is dit nie so 'n probleem nie. Maar wanneer die ander karakter deur die verhaal in 'n negatiewe lig gestel word, of wanneer inligting so bekend word wat 'n effek op die werkplek of gesin of sosiale sfeer van die ander karakter kan hê, ontstaan 'n etiese kwessie.

Dit is nie net die medenavorser(s) se verhaal wat ter sprake kom nie. Dikwels kom die navorser ook ter sprake in die verhale. Die medenavorser(s) sien die navorser op 'n sekere manier en plaas daardie siening op 'n sekere manier in verhaalvorm. Hierdie rol(le) wat die navorser in die verhaal van die medenavorser(s) se verhale speel moet respekteer word en in die navorsingsverslag weergegee word. Dit kan ook blootstellend wees vir die navorser. (Clandinin & Connelly 2000:178-179)

#### 3.4.4 Misleiding

Misleiding is altyd 'n etiese kwessie aangesien dit die beginsel van vrywillige en ingeligte toestemming ondermyn. Daarom is dit belangrik om seker te maak dat die navorsing nie ewe effektief gedoen kan word sonder 'misleiding' nie.

In sommige kwalitatiewe navorsingsituasies mag dit nodig wees om medenavorsers aanvanklik te mislei. Wanneer kennis van die navorsingsprojek die reaksies van die deelnemers kan beïnvloed en sodoende die navorsingsresultate ongeldig kan maak. Dit bly steeds belangrik dat die deelnemers nie deur die navorsing benadeel sal word nie. Ook is dit belangrik om dan te "debrief". So gou as moontlik moet in detail beskryf word waarom die misleiding nodig was, wat die navorsingsprojek behels ens. Die deelnemers moet dan 'n kans gegun word om data te onttrek indien hulle sou wou.

Deelnemers mag nooit mislei word t.o.v. aspekte van die navorsing wat waarskynlik hulle keuse om deel te neem sou beïnvloed nie.

Narratiewe navorsers het oor die algemeen nie 'n rede om medenavorsers stelselmatig te mislei nie. Hulle stel belang in die mense se verhale, in hulle eie woorde vertel, oor 'n sekere aspek van hulle lewens. Dit word van die begin af aan die medenavorser(s) verduidelik. Narratiewe navorsers is normaalweg van die begin af reguit en eerlik t.o.v. die doel van die navorsing.

Sommige narratiewe navorsers betrek nie hulle medenavorser(s) in die analise van die verhale nie. In sulke gevalle is dit belangrik dat daar 'n nabetraging sal plaasvind en versigtig deur die navorsingsresultate gegaan word. (Smythe & Murray 2000:324-325) Die navorser loop dan die risiko dat die analise ontstellend is vir die medenavorser(s) of 'n ander negatiewe effek het. Wanneer dit aan die einde van die navorsing gedoen word, wanneer die verslag reeds geskryf is, mag die navorser traag wees om sy/haar verantwoordelikheid na te kom om toe te sien dat die medenavorser(s) nie deur die navorsing benadeel is nie.

Daar bestaan ook die risiko dat die medenavorser(s) op so 'n laat stadium hulle data,

hulle verhale, kan onttrek.

### 3.4.5 Botsende Belange

Botsende belange kan op verskeie vlakke voorkom.

Verhoudinge wat tussen die navorser en die medenavorser(s) bestaan het voor die aanvang van die navorsing, hetsy op persoonlike vlak of professioneel (binne terapeutiese konteks), mag nie ter wille van die navorsing of die navorser se sukses uitgebuit word nie. (Smythe & Murray 2000:315)

Hierdie verhoudinge wat voor die navorser-medenavorser verhouding bestaan het, of naas die verhouding bestaan skep 'n illusie van bondgenootskap en kan daartoe lei dat medenavorsers meer inligting deurgee as wat hulle van voorneme was om te doen. Inligting van 'n meer private en sensitiewe aard kan ook deurgegee word. (Shaw 2003:15)

Conflict of interest due to multiple relationships are virtually unavoidable in narrative research, especially when the research takes place in a naturalistic setting. (Smythe & Murray 2000:323)

Die aard en duur van narratiewe navorsing lei meestal, byna altyd, tot veelvuldige verhoudinge tussen die navorser en die medenavorser(s). Die ontstaan van dieper bande, vriendskapsbande, pastorale bande, is onafwendbaar.

Aan die ander kant gebeur dit ook dat persoonlikhede bots en die navorsingsverhouding strem.

Die mees uitgesproke botsing in rolle is die tussen die rol van vertroueling en die rol van navorser (wat 'n navorsingsverslag moet skryf). So gebeur dit dat medenavorsers soms vir 'n mens sê: "Die wat ek nou gaan sê is 'off the record'."

Die probleem van botsende belange kan hanteer, of teengewerk word, deur die medenavorser deel te maak van die interpretasie proses en die skryf van die navorsingsverslag.

Nog 'n voorbeeld van botsende belange is wanneer 'n navorser iemand nooi om 'n medenavorser te word al is die persoon nie werklik geskik nie omdat die navorser gedruk is vir tyd en nie lus is om verder te soek nie. Verder kan die navorser so gefokus wees om die aspekte van die verhale waarin hy/sy belangstel dat ander belangrike tekens gemis word. Die verhaal word dus kunsmatig in 'n rigting gedwing. (Gottlieb & Lasser 2001)

#### 3.4.6 Navorsingsverslag

Die navorser het ook 'n etiese verantwoordelikheid teenoor kollegas en die akademiese gemeenskap, veral ten opsigte van die manier waarop data-analise, interpretasie en verslaggewing plaasvind.

Die navorser self is die persoon wat weet van al die tekortkominge en probleme van die studie. Hierdie struikelblokke van die navorsing moet openlik en met integriteit weergegee word sonder vrees vir kritiek. Die rapportering van die slaggate van die navorsing is waardevolle inligting vir ander navorsers, wat dan weet om soortgelyke situasies te vermy. Bevindinge wat negatief mag inwerk op die studie moet genoem en verwerk word. Wees ook eerlik genoeg om te erken as iets per ongeluk ontdek is. (Babbie 2001:475)

Navorsers behoort op hoogte te wees, en gebruik te maak, van enige gedrags- en etiek-kodes van die gemeenskap (professioneel of akademies) waaraan hulle behoort.

Tydens die analise, interpretasie en skryf van die verslag moet die navorser die medenavorser(s) voortdurend in gedagte hou. Meer as een narratiewe betekenis kan aan verhale toegeken word. Stappe wat Smythe en Murray (2000) voorstel is:

- 1) Konsulteer met die medenavorser(s) om seker te maak die getranskribeerde weergawe is akkuraat.
- 2) Die navorser ontleed die materiaal met goeie aantekeninge t.o.v. eie refleksie en eie interpretasie wat 'n invloed mag speel.
- 3) Die navorser hersien die interpretasie in samehang met eie refleksies om te kyk of

daar nie etiese kwessies ontstaan nie. So bv kan 'n interpretasie rondom 'n medenavorser se lae selfbeeld die selfbeeld dalk verdere skade aandoen.

4) Kry behoorlike terugvoer van die medenavorser(s) t.o.v. die navorser se interpretasies.

Tydens die skryf van die navorsingsverslag moet behoorlike erkenning aan die medenavorser(s) en hulle aandeel aan die tot stand kom van die verslag gegee word.

### 3.4.7 Eienaarskap

Who owns the research participant's narrative? That is, who wields the final control and authority over its presentation and interpretation?  
(Smythe & Murray 2000:325)

Medenavorsers voel dikwels dat die interpretasie en die verhale nie 'n volledige weergawe van hulle persoon, hulle individualiteit en uniekheid is nie. Daar mag 'n subtiele gevoel wees dat die medenavorsers verraai en in die steek gelaat is en nie die mag gegee is om self aan die woord te kom nie.

Dit is onafwendbaar omdat die navorser en medenavorser(s) uiteraard die situasie vanuit verskillende perspektiewe benader.

Wie se perspektief behoort voorrang te geniet wanneer daar 'n verskil tussen die navorser en medenavorser(s) ontstaan? Die medenavorser(s) behoort die beste te weet, dit is immers hulle lewens en lewensverhale waaroor dit gaan. Aan die ander kant het die navorser kennis en toegang tot bronne wat die narratief binne 'n groter konteks kan plaas en dus ten opsigte van sekere aspekte beter insigte kan hê. Dit is 'n epistemologiese kwessie. (Smythe & Murray 2000:328)

Narrative discourse is structured more temporally than conceptually, concerns relations among particulars rather than abstract generalities, addresses the vicissitudes of human intentions and motivations, and aims to be convincing more by virtue of its believability than in terms of its logical coherence or empirical testability. Most important for our purposes,



narrative accounts are told from multiple perspectives. .... The epistemological import of multiple narrative perspectives is the suggestion that narrative meaning must be multiple as well. (Smythe & Murray 2000:328)

Smythe & Murray (2000) onderskei **drie tipes narratiewe**. Die mees algemene is die *persoonlike narratief*. Die persoonlike narratief, gewoonlik in die vorm van 'n biografie of outobiografie sentreer rondom 'n individu en poog om die uniekheid, lewe en invloed van die persoon weer te gee.

Die *argetipiese of mitologiese en religieuse narratief* fokus op tydlose menslike motiewe en oordink fundamentele, spirituele, eksistensiële en morele kwessies soos sterflikheid, lewensfases, liefde en oorlog.

Die derde tipe handel oor psigologiese en sosiale temas en kan *tipiese narratiewe* genoem word. Hier word gekyk na lewenservaring en hoe dit binne breër tipes van ervaring inpas en teoreties verwoord kan word.

Biografiese, of dan outobiografiese, materiaal kan makliker beskou word as 'eiendom' van die medenavorser(s). Tipiese narratiewe kan egter sorg vir konflik tussen navorser en medenavorser aangesien die skeidslyn tussen sg. biografiese en tipiese narratiewe diffuus kan wees. Die navorser kan van mening wees dat hy/sy besig is met die skryf van 'n tipiese narratief terwyl die medenavorser(s) dit kan sien as biografies. Wanneer beide die navorser en die medenavorser(s) mekaar met respek behandel, oop is met mekaar en vir mekaar ruimte laat behoort eienaarskap nie 'n probleem te word nie.

Eienaarskap van die narratief het nog 'n dimensie - nl die mense om die medenavorser(s). Moet die persoon wat die verhaal vertel toestemming vra van ander prominente rolspelers in die verhaal om die verhaal te kan vertel? Besit jy die verhaal net omdat jy die verhaal vertel? In die vertel van jou verhaal maak jy gebeure en eienskappe van ander bekend wat hulle nie noodwendig openbaar gemaak wil hê nie. (Clandinin & Connelly 2000:176)

Ownership concerns blur into concerns of ethics and negotiated relationships in the field. (Clandinin & Connelly 2000:176)

### 3.4.8 Die Medenavorser(s)

Die oomblik wanneer 'n persoon uitgenooi word om deel te neem aan 'n navorsingsprojek en dit aanvaar op die gronde van narratiewe navorsing se uitgangspunte word die persoon 'n medenavorser. Die persoon word op gelyke voet met die navorser behandel en beskou. Die medenavorser se narratief word nagespoor en daarna word dit ge-interpreteer.

Hierdie navorser gaan uit van die standpunt dat die medenavorser(s) se interpretasie prioriteit behoort te geniet en gerespekteer behoort te word.

Medenavorserskap veronderstel medeverantwoordelikheid. Hierdie verantwoordelikheid lê hoofsaaklik op twee vlakke. Die eerste is op die vlak van die inligting wat deurgegee word, die verhale wat vertel word. Die tweede is op die vlak van interpretasie.

Die medenavorser(s) kan oneties optree wanneer die eie verhaal nie in opregtheid en met integriteit vertel word nie. Die versoeking kan groot wees om óf die eie verhaal so weer te gee dat die medenavorser(s) beter lyk en doen as wat die geval was, óf om die verhaal te oordryf en meer dramaties of meer afskuwelik te maak ten einde simpatie te verkry. Die navorser moet poog om vir die medenavorser(s) 'n ruimte te skep waarbinne hulle veilig voel om 'n eerlike, openlike weergawe te gee. Aan die ander kant behoort die medenavorser(s) bewus gemaak te word van hierdie verantwoordelikheid, of ten minste medeverantwoordelikheid, om 'n navorsingsverslag met subjektiewe integriteit daar te stel.

Medenavorser(s) kan ook tydens die interpretasiefase voor die versoeking kom om materiaal bewustelik of onbewustelik in sy/haar guns te interpreteer, of selfs in onguns van iemand anders te interpreteer, weens persoonlike redes. Die navorser se interpretasie kan ook teengestaan word aangesien die medenavorser nie bereid is om eie probleme en foute, of verantwoordelikheid, te aanvaar nie.

Die aard van die verhouding tussen die navorser en die medenavorser(s) kan ook 'n invloed op die deurgee van die materiaal asook die interpretasie daarvan hê. Die realiteit is dat enige persoon geneig is om te sê en te vertel wat hy/sy dink die ander

persoon wil hoor. Veral wanneer die persoon wat luister (navorsing doen) geliefd is of gerespekteer word. 'n Negatiewe verhouding tussen die navorser en medenavorser kan weer die teenoorgestelde effek hê.

Eerlike, openlike en opregte deelname aan die navorsing en aanvaarding van die medenavorserskap met integriteit is baie belangrik. Die narratiewe navorser neem die waagstuk om sy/haar navorsing of studie ook te plaas in die hande van die medenavorser(s).

### 3.4.9 Regverdigheid en billikheid

Voortdurend moet gepoog word om regverdig, billik en eties op te tree. Narratiewe navorsing kan nie etiese kwessies vooraf hanteer, laat goedkeur en dan is dit afgehandel nie. Deur die hele navorsingsproses ontstaan situasies wat etiese refleksie, etiese besluite en etiese optrede vra. Nie al hierdie situasies kan voorsien word nie. Volgens Shaw (2003) aan die hand van Johnson<sup>2</sup> sou 'n refleksiewe, sosiaal-konstruksionistiese benadering tot regverdigheid minstens die volgende insluit:

Justice is:

48. a struggle - 'our struggle to live with virtue in our social and communal lives';
49. fundamentally emotional: our judgements stem from our experience;
50. developmental, changing over time, and changing standards as we change in time and place;
51. gendered: our struggles include 'an abiding concern with how to live peacefully and productively with the members of the other genders';
52. personal: 'The pursuit of justice lies not in our words and our theories but in our concrete actions to help other people.';
53. a matter of social interaction: 'We typically join together with others..... Justice is communal and processual';

---

<sup>2</sup>Johnson, J. 1995. In Dispraise of Justice. *Symbolic Interaction* 18(2):191-205.

54. our effort to 'figure out what is going on in the world';
55. selfish: 'selfishness is the foundation for altruism'. (Shaw 2003:17-18)

'n Sosiaal konstruksionistiese benadering tot regverdigheid kan lei tot 'n etiese relativisme en ook 'n potensiële politiese selftevreedenheid.

In aansluiting hierby loop narratiewe analise die gevaar dat wanneer 'n behoorlike klem geplaas word op diverse konstruksies van die realiteit en die lokale kontekstuele uniekheid dat daar 'n etiese slapheid ontstaan. (Shaw 2003:22)

Die uitdaging is om die navorsing te beplan, te doen, te interpreteer en te publiseer op so 'n manier dat die navorser integriteit behou en alle betrokkenes so behandel is dat dit groei en nuwe ruimtes geskep het vir 'n positiewer uitleef van lewensverhale (die verwerkliking van elkeen se bestemming as mens).

#### **3.4.10 Etiese doen van hierdie navorsing**

Daar is voortdurend deur die hele proses van hierdie navorsing gepoog om bogenoemde etiese riglyne nougeset te volg.

Die medenavorsers, die Vermaaks, is uitgenooi om deel van die navorsing te word. Deel van hierdie uitnodiging was 'n verduideliking dat hulle sou toestem tot 'n proses. Dit is ook duidelik gemaak dat hulle voortdurend die keuse gebied sal word om vrywillige en ingeligte toestemming tot die voortgang van die proses te gee, of om dit te weier.

Die navorsing is gedoen sonder enige teken van benadeling van die Vermaaks. Inteendeel, hulle wys verskeie positiewe gevolge van hulle deelname aan die navorsing uit. Daar is deurentyd gestreef na 'n oop, eerlike, navorsingsverhouding - sonder enige misleiding.

Ek voel ietwat ongemaklik t.o.v. die vertroulikheid van die studie. Die feit dat die

medenavorsers verkies het dat die plekname wat in hulle verhaal ter sprake kom nie verander moet word nie, maak dit moontlik (indien iemand moeite sou wou doen) dat ander mense wat in die verhaal ter sprake kom geïdentifiseer kan word. Dit is hanteer deur die potensieële gevolg vir die medenavorsers uit te wys en sodoende het ek hulle mede-verantwoordelik gemaak daarvoor.

Daar was wel botsende belange ter sprake - soos in hoofstuk 1 bespreek. Die feit dat die Vermaaks goeie kennisse, vriende, van my was voor die studie het voordele en nadele ingehou. Ek was by tye bewus van die feit dat die navorsing 'n negatiewe invloed op my verhouding met die gesin mag hê na afhandeling. Die navorsing het daartoe gelei dat Wessel en Alet my toegelaat het op terreine van hulle lewens waar ek nog nooit was nie. Dit was 'n voorreg, maar ook 'n verantwoordelikheid.

Soms gebeur dit egter wanneer iemand 'n pastor of navorser so naby toegelaat het, dat daarna 'n ongemaklikheid in die verhouding bestaan. Wessel se opmerking: "Jy weet nou heelwat meer van my né.", dui daarop dat dit 'n reële moontlikheid is.

Ek het my bes probeer om reg deur die navorsing integriteit te behou teenoor die medenavorsers asook teenoor die navorsingsgemeenskap.

Na afhandeling van die navorsing sal daar 'n "debriefing" moet plaasvind.

Tans ervaar die Vermaaks mede-eienaarskap van hulle verhaal. Die studie word beskou as my verantwoordelikheid en gevolglik ook my eiendom.